

“ATATÜRK’ÜN LİDERLİK SIRLARI”

Prof.Dr. Hikmet ÖZDEMİR

Sayın Komutanım, Seçkin Konuklar ve Değerli Arkadaşlarım,
Her birimizin zihinlerimize kazınmamız gereken bir Türk atasözü şudur:

“Göz odur ki, dağın arkasını göre, akıl odur ki, başa geleceği bile.”

Sanıyorum bu anlatım evrenseldir ve tarihin bütün çağlarında lider kimdir, sorusunun tartışmasız karşılığıdır.

Lider, gözü, dağın arkasını gören, akli, başa geleceği bilendir.

Burada başa geleceği bilen ve önlemini de alan demektir (=kurtarıcı).

Lider, kriz dönemiyle ilgili olarak vardır; bir kriz dönemi ve koşulları yoksa kurtarıcı lider olunmaz.

Eski dilde bunun adı tecelli zemini'dir.

Bir diğer söyleyişle lider, kriz döneminde tarihin rahmindedir.

Ve bir rastlantısal uyumluluk içinde yeniden doğuş süreci tamamlanır.

Ne var ki bu uyumluluk ürkütücü ve belki aynı ölçüde görkemli bir zeminde süren bir yolculuktur.

İşte o ürkütücü ve görkemli zeminde tarihin akışını, ulusunun kaderini değiştiren kişi, liderdir.

Türk tarihinde 22 Haziran 1919 tarihli Amasya Genelgesi ile ulusun iradesini en yüce olarak tanımlayan ve onun yetkilendirmesiyle erk dediğimiz karşı konulamaz gücü yaratan kişidir, lider.

Biliyorsunuz Türk tarihimizin efsanevî destanında lider, ulusun başbuğu, ordunun başkomutanıdır.

Atatürk örneğinde lider, az önce ortaya koyduğum süreçten yani yalnızca kriz döneminde ulusunun yeniden dirilişine önderlik eden başbuğ veya başkomutan olmaktan başka bir önemli rolü daha vardır liderin:

Onun “en büyük eserimdir” dediği ve çöken bir imparatorluğun küllerinden diriltilecek bir yeni devlet, Türkiye Cumhuriyeti ve onunla birlikte sonsuza kadar yaşatma azim ve kararlılığında olduğumuz Atatürk Devrimi vardır.

İşte bu ulus devlet ve Atatürk Devrimi dediğimiz büyük tarihtir ki, bizi Atatürk’ün liderlik özelliklerini hangi çerçevede ve süreçte düşünmek gerektiğini anlatır.

1918-1938 arasındaki yirmi yıllık dönemde Atatürk’ün bir kurucu lider ve inşa eden (yapıcı=mimar) olarak Türk Ulusunun kaderinde hangi ölçüde etkili olduğunu elbette biliyoruz.

Ancak bir o kadar da önemlisi, kurucu liderin ölümünden sonra da devletin ve ulusunun üzerinde süren etkisidir.

Üstelik, birazdan anlatacağım liderlik özelliklerinin hiçbiri yoktur ki, bugün bizim ideal bir liderden (devlet adamından) beklediğimiz değerlerin olmazsa olmaz bir özelliği diye kabul edilemesin.

Peki bu etkiyi, evrenselliği ve uzak görüşlülüğü nasıl açıklayacağız?

Bunun için önce bir başka coğrafyada ve tarihte cereyan eden bir büyük şahsiyetle ilgili bir anekdotu sizlere aktarmak isterim.¹

Voltaire, *İngilizler Üzerine Mektuplar* adlı kitabında, 1726’da İngiltere’deyken bazı bilge insanların bir sorunu tartıştıklarına kulak misafiri olduğunu kaydeder.

Tarihte en büyük kimdir? Sezar mı, İskender mi, Cromwel mi?

Ne var ki konuşmacılardan biri, Sir Isaac Newton’un hiç kuşkusuz en büyük insan olduğu inancındadır.

Voltaire de onun bu kararını doğrulamaktadır ve eserinde şunları yazmıştır:

“Biz saygımızı, zihinlerimize gerçeğin gücü ile hâkim olanlara yöneltmeliyiz, onu şiddetle tutsak alanlara değil.”

Voltaire’in, Sir Isaac Newton’un gelmiş geçmiş en büyük insan olduğuna gerçekten inanıp inanmadığını, ya da sadece felsefi bir kanısını dile getirip getirmediğini bilmiyoruz.

---

¹ Michael H. Hart, En Etkin 100, (Çev. Mehmet Harmancı), (İstanbul, Sabah K., 1994), s. XXIII.

Ama bu anekdot ortaya ilginç bir soru çıkarmaktadır: Yeryüzünde yaşamış milyarlarca insan içinde tarihin akışını en çok etkilemiş olanlar kimlerdir?

Şimdi bu temel soruyu kendi tarihimiz için soralım ve yanıtlayalım.

Bu anlamda bizim tarihimizin akışını değiştiren en büyük şahsiyet kimdir?

Atatürk'tür, çünkü ulusunun tarihinin akışını değiştirmiştir.

O, yeni bir eser inşa etmiştir.

Sevres'den Lozan'a üzerinde bulunduğumuz bu coğrafya ve bütün dünya buna tanık olmuştur.

Atatürk, Onun hakkında en güzel monografiyi yazan Andrew Mango'nun söylediği gibi örnek bir lider olarak doğru hedefi seçmiştir ve bu hedefe ulaşmak için en etkili yolları bularak uygulamıştır.²

Kaldı ki, Atatürk örneğinde karşımızda bir deha ve dâhi vardır.

Prof. Hikmet Bayur, deha ve dâhi kavramlarının özelliklerini şöyle sıralamıştır:

(a) Doğuştan olağanüstü işler görmek ve eserler yaratmak kabiliyetinde olmak, yani olağanüstü yaratıcı bir dimağ taşımak.

(b) Herkesten çok önce anlamak ve görmek, sezme, kavramak, duymak ve duygulanmak.

(c) Anlaşılması ve anlatılması imkânsız olan doğuştan büyüklük ve ululuk.

(d) İnsanlığın gelişmesi sırasında ulaşabileceği en yüksek zirveleri görüp göstermek ve topluluğu oraya götürecek olağanüstü yaratılışa olmak.

(e) Bazılarına göre uzun bir sabır.

Prof. M. Fuad Köprülü, bundan 62 yıl önce, 16 Mart 1934 günü İstanbul'daki konferansında; kahramanların çevrenin birer ürünü olduklarını fakat asıl kahramanın, asıl büyük adamın hadiselerden doğan değil, hadiseleri doğuran olduğunu ve buna "Gazi İnkılâbı"nın büyük bir kahramanın eseri olarak örnek oluşturduğunu söylemiştir.

---

² Andrew Mango, "Örnek Yönetici ve Lider Atatürk", SAREM Üçüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri, İstanbul, 12-13 Mayıs 2005, (Ankara, Genelkurmay ATASE Y. 2005), s. 218.

Çünkü onun sözleriyle Gazi, hadiselerin yarattığı değil, hadiseleri yaratan bir baştır.³

Değerli Arkadaşlarım;

Tarihte kahramanların rolü hayli ilginç bir konudur.

1903 yılında, İngiliz Tarihçi Stanley Lane-Poole ise *Turkey* adlı eserinde şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Bazı kimseler var ki, Türklerin aslanlar gibi dövüşen, aynı zamanda, dürüst, hikmet, basiret ve fazilet sahibi insanlar olduklarına parlak devrin tekrar geri geleceğine inanıyorlar. Türk halkında bu cevher hâlâ bol bol vardır. Fakat lideri nerede? Carlyle'nin büyük adamı, bir milleti yüksek değere ve doğru yola getirebilen kahraman gelinceye kadar, Türkiye'nin yeniden doğacağını hayal etmek temelsiz bir spekülasyondur.”⁴

Bir yabancı gözlemci tarafından yapılan bu saptamadan yirmi yıl sonra Türkler, Atatürk liderliğinde bağımsız cumhuriyetlerini kurmuşlar ve çağdaş uygarlık yarışına kendilerini hazırlayacak devrimlerini birbiri ardına inanılmaz bir hızla gerçekleştirmişlerdir.

Türklerin tarihinde en büyük “onarım” ve “dönüşüm” olan “Türk İstiklal Savaşı ve Türk Devrimi” mucizesinin liderliğini yapan bu kahraman kişi bir “büyük insan”dır.

Tarihte bir kahramanı anlatırken sık başvurulan bir yol, onu başkalarıyla karşılaştırmaktır. Bu yoldan kıyaslamalar, o şahsiyetin çağdaşlarıyla olduğu kadar, ondan önce ve sonra yaşayanlarla da yapılmaktadır. Bu tür kıyaslamalar, özellikle tarihî şahsiyetler arasında benzerlikler ve farklılıklar aranmasının, yabancı uzmanların ilgi gösterdikleri çalışma konuları arasındadır. Örnek olarak; Türkiye'nin mimarı Kemal Atatürk ile Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucularından Thomas Jefferson arasında siyâsî felsefeleri açısından benzerlik olduğu düşüncesi akademik bir inceleme konusu yapılmıştır. Bu incelemenin sahibi Prof. Garrett Ward Sheldon şunları yazmaktadır:

“İlk bakışta Thomas Jefferson ve Kemal Atatürk olağandışı meslektaşlar gibi görünüyorlar. 18. Yüzyıl Kuzey Amerika felsefeci ve Birleşik Devletlerin kurucularından Jefferson ve 20. Yüzyılın Osmanlı İmparatorluğundan askerî ve modern Türkiye

³ M. Fuad Köprülü, “Eşsiz Bir Kahramanın Doğuşu”, Türk Kültürü, Sayı 109, (1971), s. 9 ve 10.

⁴ Aktaran: Hasan Cemil Çambel, Makaleler Hatıralar, (Ankara, TTK Y., 1987), s. 103.

Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk; birbirlerinden tarih, kültür ve mizaçları yönünden ayrışıyor görünüyorlar. Fakat daha yakından incelendiğinde, bu iki tarihî siyasî figürün yetiştirilişleri, ilgi alanları ve ideallerinde çarpıcı benzerlikler ortaya çıkıyor. Devasa fakat çürümekte olan imparatorluklarda büyümelerinden, ulusal bağımsızlık hareketlerine önderlik etmelerine, paylaştıkları temsilî demokrasi, ekonomik eşitlik ve ilerleme, dinî özgürlük ve serbestlik ideallerinden kırsala olan tutkularına, Thomas Jefferson (Amerikan kültürünün sembolü) ve Kemal Atatürk (modern Türkiye'nin kahramanı) kültürel ve tarihî coğrafyaların ötesinde dikkate değer bir akranlık sergiliyor.(...)”⁵

Atatürk'ün bizzat kendisi de, bu tür kıyaslamaları yapmıştır.

Atatürk'ün tarihte iz bırakmış devlet adamlarını ne şekilde değerlendirdiği hakkında şu bilgiler bulunmaktadır.

Onun büyük hayranlıkla söz ettiği iki kahramanı vardır:

Emir Timur (1336–1405) ve Sultan Fatih (1428–1481).

Atatürk, Timur için bir keresinde; “O muhakkak ki dünyanın en büyük askeridir.”⁶ “Ben, Timur zamanında olsaydım, onun yaptığını yapabilir mi idim, onu söyleyemem; fakat o benim zamanımda olsaydı, belki daha fazlasını yapabilirdi,”⁷ diye konuşmuştur. Fatih için de benzer şeyleri söylemiştir: “Çok kereler Fatih'in karşısında kaldığı meseleleri düşündüğüm zaman ben de aynı hal çarelerine varmışımdır. Yalnız, Fatih benim karşısında kaldığım hadiseleri nasıl halledebilirdi? Bunun merak ederim. Fatih Mehmet büyük adamdı, büyük!”⁸

ABD'nden Prof. Dankwart Rustow; Atatürk'ün yükselişinin kısmen hâkim koşullardan, kısmen başkalarının kusurları, kısmen de kişisel olumlu ihtirasları sayesinde olduğu görüşündedir.⁹

Yine Rustow'a göre; Atatürk'ün sırrı, *Nutuk*'un verdiği izlenimin aksine, şaşmaz ileri görüşlülüğü değil, tükenmez fikrî icat kabiliyetidir. Herhangi bir plan başarısız olduğunda başka bir tasarı

---

⁵ Garrett Ward Sheldon, Atatürk ve Jefferson, (çev. Balam Kenter), (İstanbul, Nokta K., 2005), s. 13.

⁶ Atatürk'ten Düşünceler, (der. Enver Ziya Karal), (Ankara, İş Bankası Y., 1969), s. 174.

⁷ Mahmut Esat Bozkurt, Yakınlarından Hatıralar, (İstanbul, Sel Y., 1955), s. 96.

⁸ [Münir Hayri Egeli], Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar, s. 68.

⁹ Dankwart A. Rustow, “Devlet Kurucusu Atatürk”, Prof. Dr. Yavuz Abadan'a Armağan, (Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Y., 1969), s. 579.

ortaya çıkarmıştır. Beklenmeyen fırsatlar ortaya çıktığında onları yakalamasını bilmiştir.¹⁰

Kahramanımızın liderlik sırları konusunda anlatacaklarımı merak ettiğinizi biliyorum.

Ama Şimdi de, küçük bir anımı aktarmama izin veriniz.

Kişisel yaŐamımda -özel bir yeri olan- o anı Őyledir:

2005 yılı Kasım ayına birkaç hafta vardı. Ankara'da daha önce Genelkurmay ATASE BaŐkanlıđındaki akademik çalıŐmalarımızdan tanıdığım bir Kurmay Albay telefonla aradı ve Kara Kuvvetleri Eğitim ve Doktrin Komutanlığında bir konferans vermeme önerdi. Ben kendisine, 10 Kasım'ın yaklaŐtığını ve uygun bulunursa "Atatürk" zerine bir konferans vermek istediğimi söyledim. Ve EDOK Komutanlığında 2005 yılı 10 Kasım Atatürk' Anma Töreni'nde Sn. Orgeneral İsmail Koçman ve Yardımcısı (o zaman Korgeneral) Sn. Orgeneral Necdet zel ve silah arkadaşlarının önünde yaptığım konuŐmaya esas olan notlarımı hazırladım. Bu notlar daha sonra hiçbir ekleme ve çıkarma olmaksızın kitap olarak da yayınlanmıştır.¹¹

Üç yıl sonra, 6 Ekim 2008 günü, bu defa Harp Akademilerimizde Atatürk'ün liderlik sırları nelerdir, sorusunu bir "açılış dersi" olarak sunmak için karŐınızdayım.

Bir akademisyen ve bir Türk bilim adamı olarak bu dersin meslek yaŐamımın hiç kuşkusuz en büyük onuru olduğunu söylemeliyim.

Evet, Atatürk'ün liderlik sırları nelerdir?

Atatürk'ün liderlik sırlarını keŐfetmek için size önermek istediğim üç aşamalı bir okuma planı vardır.

Bir: Hiç kuşkusuz ana kaynak, Atatürk'ün yazdıklarıdır; Ona ait olan bütün kitaplar ve belgelerdir.

İkinci aŐama, Atatürk'ün yaşamına ve mücadelesine doğrudan tanıklık eden, Onunla çeşitli ortamlarda birlikte olan yerli ve yabancı Őahsiyetlerin anlatımlarıdır.

nc aŐama, yerli ve yabancı gözlemciler tarafından yapılan yorumlar, değerlendirmelerdir.

---

¹⁰ Dankwart A. Rustow, "Devlet Kurucusu Atatürk", s. 592.

¹¹ Atatürk'n Liderlik Sırları (İstanbul, Remzi Kitabevi, 6. baskı, 2007). Bu eserin bütün basımlarının telif geliri, TSK Elele Vakfı'na bađıŐlanmıştır.

Bu üç aşamalı okuma etkinliğinde saptayabildiğim ve Onun liderlik sırlarına beni ulaştıran özellikleri kendi aralarında sınıflandırdım.

Şimdi o çalışmamın sonuçlarını aktarıyorum:

ÇALIŞKAN, AKILCI VE CESUR OLMAK

Liderlerin mücadeleleri incelendiğinde (sanırım herkes kabul edecektir) çalışkan, akılcı ve cesur olmak vazgeçilemez bir temel özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yalnız burada önemli iki nokta var:

Akıllı değil akılcı sözünü kullanıyorum.

Aynı şekilde cesur diyorum, çılgın değil!

1950 yılında Prof. Afet İnan, Atatürk'ün bazı karakter özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Felâket karşısında soğukkanlılık.
2. Okuma ve çalışma kudreti.
3. Bir insanla onun hakkında bilgi edinmiş olarak konuşmak.
4. Yaptıklarıyla övünmekten ziyade yapacaklarını düşünmek.
5. Muvaffak olmak.

Yine Prof. Afet İnan, Atatürk'ün başarı formülünü Onun sözleriyle açıklamıştır:

“Bir insan, hayatında, büyük bir muvaffakiyet gösterebilir. Fakat yalnız onunla övünerek kalmak isterse, o muvaffakiyet de unutulmaya mahkûm olur. Onun için çalışmak ve daima muvaffakiyet aramak, herkes için esas olmalıdır.”¹²

Atatürk'ün bütün zorluklara rağmen daima başarılı bir insan olduğunu söyleyen Prof. Afet İnan, bu durumu Atatürk'ün eğitimi, yeteneği, cesareti, sorumluluk alışı ve millî ve medenî duygularla hareket etmesi ve çalışkanlığı ile açıklamıştır.¹³

Çalışkanlık konusuna gelince;

Atatürk, İstiklal Savaşı'nın sona ermesinden hemen sonra bizim millet olarak bir zaafımız üstünde önemli bir saptamada bulunmuştur:

¹² Afet İnan, Atatürk'ten Hatıralar, (Ankara, TTK B. 1950), ss. 177–180.

¹³ Afet İnan, Kemal Atatürk'ü Anarken, (Ankara, Güzel Sanatlar M., 2. baskı, 1956), ss. 185–187.

“Denebilir ki, hiçbir şeye muhtaç değiliz, yalnız tek bir şeye ihtiyacımız vardır; çalışkan olmak. Sosyal hastalıklarımızı araştırırsak asil olarak bundan başka, bundan mühim bir maraz keşfedemeyiz. O halde ilk işimiz bu marazı esaslı surette tedavi etmektir. Milleti çalışkan yapmaktır. Servet ve onun doğal sonucu olan refah ve saadet yalnız ve ancak çalışkanların hakkıdır.”¹⁴

Yeniden Prof. Afet İnan'ın tanıklığına başvuracağım, 6 Mart 1963 günü Millî Savunma Bakanlığı Araştırma ve Geliştirme Başkanlığında verdiği konferansta Atatürk'ün çok önemli bir özelliğini anlatmıştır:

“Bence Atatürk bizlere idealler göstermiştir. O diyor ki, ‘Mesudum, çünkü muvaffak oldum (21 Haziran 1930)’. Muvaffakiyeti mesut olmaya bağlayan Atatürk'ten işittiğim bir cümle de şudur: ‘Bir insan hayatında büyük bir muvaffakiyet kazanabilir, fakat yalnız onunla övünerek kalmak isterse, o muvaffakiyet de unutulmaya mahkûmdur. Onun için çalışmak ve daima muvaffakiyet aramak herkes için esas olmalıdır.’ Bunu iki Amerikalı tayyareci subayın Atlantik'i aşarak Türkiye'ye geldiği zaman (1930) söylediğinde not etmiştim.”¹⁵

Atatürk'ün akılcılığı, pragmatik oluşuyla da ilgilidir.

13 Kasım 1970 günlü *Milliyet*'te, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Atatürk ile arasında geçen bir konuşmayı şöyle aktarmıştır:

“Bir gün Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilkeleri gözden geçiriliyordu. O sırada ukalâlık edip demiştim ki; ‘Paşam, bu her bakımdan bir inkılâp partisidir. İnkılâp partisi ise bir ideolojiye, bir doktrine dayanmadan yürüyemez.’ Yüzüme bir masumun yüzüne bakar gibi bakmış ve gülümseyerek; ‘O zaman donar kalırız,’ demişti. Atatürk'ün ne demek istediğini şimdi her vakitten daha iyi anlıyorum. Açık konuşayım, Atatürk demek istemişti ki; ‘Ben hür düşüncemi ve hür irademi, paslanmış demir kafesler içine hapsedemem. Bu hatayı işlersem, milletime ve kendime ileriye gitme ve yaratma gücünü kaybetmiş olurum.’”¹⁶

Onun akılcılığı aynı zamanda bilime ve insana güvenmektir:

“Her işin esas hedefine kısa ve kestirme yoldan varmak arzuya değer olmakla beraber, yolun makul, mantıkî ve bilhassa ilmî olması lazımdır.”¹⁷

---

¹⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, s. 59.

¹⁵ Afet İnan, Atatürk ve İlim, (Ankara, MSB ARGE Y., 1963), s. 2.

¹⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Atatürk, s. 137.

¹⁷ Uluğ İğdemir, Yılların İçinden, (Ankara, TTK Y., 1976), s. 26.

Prof. Afet İnan, Atatürk'ün insanla ilgili önemli bir sözünü aktarmıştır:

“İnsan, hareket ve faaliyetin, yani dinamizmin ifadesidir.”¹⁸

Bir diğer önemli tanık Celal Bayar'ın aktardığına göre; Atatürk, Yahya Kemal'e şunu söylemiştir:

“Atatürk, Yahya Kemal ile konuşmasında; ‘Her olayı kendi kanunları içinde incelerim ama bunu yaparken de hiçbir zaman insan’ı ve evren’i gözden kaçırmam,’ diyor.”¹⁹

Peki, bu nasıl bir insan?

Atatürk, “Gerçeği konuşmaktan korkmayınız,” derken o insanı da tanımlıyor.²⁰

Demek ki Atatürk, sorgulama yeteneği ile akıl kirliliğine tümüyle meydan okurken, cesurdur.

Genelkurmay Başkanımız Orgeneral İlker Başbuğ, Atatürk'ün bu özelliğini, bundan iki yıl önce Ankara'da Kara Harp Okulu açılış töreninde; “Atatürk için okumak, sorgulamak demektir” sözleriyle vurgulamıştır.²¹

Atatürk döneminin önemli tanıklardan Falih Rıfkı Atay'ın aktardığına göre bir Amerikalı gazeteci:

“— İşlerinizde nasıl muvaffak oluyorsunuz?” diye sormuştur.

Atatürk şu yanıtı vermiştir:

“—Ben, bir işte nasıl muvaffak olacağımı düşünmem. O işi başarmama neler engel olabilir diye düşünürüm. Engeller ortadan kalktıktan sonra iş kendiliğinden olur.”²²

İşte, cesur olmaktan kastım budur.

Şimdi ikinci önemli sırrına geliyorum Atatürk'ün.

VATANINA VE ULUSUNA KENDİNİ ADAMAK (=İDEALİST OLMAK)

¹⁸ Afet İnan, M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, (Ankara, Kültür Bakanlığı Y., 1971), s. 123.

¹⁹ Celal Bayar, Atatürk'ün Metodolojisi ve Günümüz, (der. İsmet Bozdağ), (İstanbul, Kervan Y., 1978), s. 28.

²⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (Ankara, TİTE Y., 1945), s. 110.

²¹ Orgeneral İlker Başbuğ'un Kara Harp Okulu Açılış Töreni Konuşması (25 Eylül 2006), s. 6.

²² Falih Rıfkı Atay, Babanız Atatürk, (İstanbul, 1980), s. 120'den: Önder Göçgün, Edebiyat Dünyası ve Atatürk, (Ankara, AKM Y., 1999), s. 198.

Çalışkan, akıllı ve cesur olabilirsiniz; ancak Atatürk gibi bir lider olmanız için bu yeterli midir?

Hayır, bir vatan ve bir ulus var ve kendinizi onlara adayacaksınız.

Atatürk, “Ben gerektiği zaman en büyük hediyem olmak üzere Türk milletine canımı vereceğim,” demektedir.²³

Lider, 24 Nisan 1920 günü Ankara’da toplanan Büyük Millet Meclisi tarafından başkanlığa seçildikten sonra şöyle konuşmuştur:

“(…) Hayatımın bütün safhalarında olduğu gibi, son zamanların buhranları ve felâketleri arasında da bir dakika geçmemiştir ki, her türlü huzur ve istirahatımı, her nevi şahsî duygularımı milletin selâmetine ve saadeti namına feda etmekten zevk almış olmayayım. Gerek askerî hayatımda ve gerekse siyasi hayatımın bütün devir ve safhalarını işgal eden mücadelelerimde daima rehberim olarak millî iradeye dayanarak milletin ve vatanın muhtaç olduğu gayelere yürümek olmuştur. (...)”²⁴

27 Ekim 1922 günü, Türk Ordusu’nun Zaferi’ni kutlamak için İstanbul’dan gelen öğretmen grubu ile Bursa öğretmenlerine çocuk ve gençlere verilmesi gerekli olan ulus ve ülke sevgisini şu şekilde vurgulamıştır:

“Kesinlikle bilmeliyiz ki, iki parça halinde yaşayan milletler zayıftır, hastadır. Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz:

1. Milletine,
2. Türkiye Devletine,
3. Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne düşman olanlarla mücadele vasıtalarıyla donanmayan milletler için yaşama hakkı yoktur.”²⁵

Atatürk, sorumluluk almanın öneminin farkındadır:

“Mesuliyet yükü, her şeyden, ölümden de ağırdır.”²⁶

O, milletle özdeşleşmiştir:

---

²³ Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, Cilt IV, (Ankara, TİTE Y., 1964), s. 590.

²⁴ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I, (Ankara, TİTE Y., 1961), s. 64.

²⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, s. 45.

²⁶ Aktaran: Selahattin Demirkan, Bir Milletin Yarattığı Lider: Mustafa Kemal Atatürk, (İstanbul, Belge Y., 1972), s. 597.

“Eğer mensup olduğum milletin şanı, şerefi varsa ben de şanlı ve şerefliyim. Aksi takdirde içinizden herhangi bir adam çıkar da şan ve şeref arkasından koşar ve sivrilmek isterse biliniz ki, o başınıza beladır, beladır, beladır. Millet bu gibilerine asla müsaade etmemelidir.”²⁷

Değerli Arkadaşlarım,

Atatürk örneğinde Lider, ulusun ortak iradesinin adıdır.

Atatürk'ün liderlik sırlarından üçüncüsünü şöyle tanımlayacağım:

GÜCÜNÜ ULUSTAN VE ONUN TEMSİLCİSİNDEN ALMAK

Burada kastım, hukuki anlamda meşruluk kavramıdır.

Peki, Atatürk'ün liderlik anlayışında “hukuki meşruluk” ilkesinin önemi bilinirken “Amasya Genelgesi”ndeki istisnaî durum nasıl açıklanabilir?

Çünkü, oradaki davranışında bir istisnaîlik vardır; ki bunun ayrıntılarına girmeyeceğim. Ancak konuyla geniş olarak ilgilenmek isteyenler benim *Amasya Belgelerini Yeniden Okumak* adlı kitabıma bakabilirler.

Yalnız şu kesindir:

“Ben milletimin vicdanında ve istikbalinde sezdiğim büyük tekâmül istidadını bir millî sır gibi vicdanımda taşıyarak peyderpey (art arda) bütün içtimaî heyetimize tatbik ettirmek mecburiyetinde idim,” diyen büyük komutan askerlik ve siyaset yaşamı boyunca “hukukî meşruluk” ilkesini her zaman önemsemiştir.

20. Yüzyıl başında Batı Türklerinin efsanevî kahramanı, bütün davranışlarını bu kavram etrafında toplamaya özen göstermiştir. Bu nedenledir ki, “Amasya Genelgesi”ndeki stratejik tercihin “hukuki meşruluk” temeli, siyasal bilim literatüründeki “zaruret hali nazariyesi” ile açıklanmak durumundadır.²⁸

Liderin yaklaşımı şu şekildedir:

“Ben zannediyorum ki, millet fertlerinden hiçbirinden fazla yüksekliğe sahip değilim. Bende fazla bir girişim görüldüyse bu benden değil, milletin bileşkesinden çıkan bir girişimdir. Sizler

²⁷ Aktaran: Selahattin Demirkan, Bir Milletin Yarattığı Lider: Mustafa Kemal Atatürk, s. 578.

²⁸ Hikmet Özdemir, Amasya Belgelerini Yeniden Okumak, (Amasya Valiliği Y., 2004), ss. 64–65.

olmasaydınız, sizlerin vicdanî eğilimleriniz bana dayanak noktası olmasaydı; bendeki girişimlerin hiçbiri olmazdı.(...)”²⁹

Atatürk, ulus ve vatan için duygularını şöyle ifade etmiştir:

“Memleket ve milletin kurtuluşu ve saadeti için çalışmaktan başka bir maksadım yoktur. Bu, insan için kâfi bir sevinç ve haz temin eder. Şahsî, ailevî huzur ve saadet milletin huzur ve saadetiyle kaimdir.”³⁰

“Vatan mutlaka selamet bulacak, millet mutlaka mesut olacaktır. Çünkü kendi selametini kendi saadetini memleketin milletin saadet ve selameti için feda edebilen vatan evlatları çöktür.”³¹

Atatürk, 26 Mart 1937 günü, Ankara Halkevi’nde, savaş günlerine dair bir anısını şöyle aktarmıştır:

“Ben 1919 senesi Mayıs ayının içinde Samsun’a çıktığım gün elimde hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevî bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete güvenerek işe başladım. Samsun’dan Anadolu içlerine kırık bir otomobille gidiyordum. (...) O kırık otomobil, Anadolu yollarında ilerlerken ben daima düşünür ve yaverime şimdi sizin terennüm ettiğiniz şarkıyı söyletirdim. Ben Türk ufuklarından bir gün derhal bir güneş doğacağına, bunun hareket ve kuvvetinin bizi ısıtacağına, bundan bize bir güç çıkaracağına o kadar emindim ki, bunu adeta gözlerimle görüyordum. O şarkıyı okutup tekrar ettirmekten maksadım Türk’ün bu güneşi doğunca muvaffak olacağını anlamaktı. (...)”³²

Sayın Komutanım, Seçkin Konuklar ve Değerli Arkadaşlarım;

Atatürk’ün başarılı liderliğinde dördüncü özelliğin şu şekilde olduğunu düşünüyorum:

DOĞRU ZAMANDA DOĞRU KARAR ALMAK VE UYGULAMAK

Biliyorsunuz vizyon, bir gelecek anlayışıdır. Bugünün yeteneğinin ötesine geçen, bugün ile yarın arasında entelektüel bir köprü kuran, geçmiş ya da statükoyu onaylamaya değil, ileriye bakmaya temel olan, tasavvur edilmiş bir olanaktır. Vizyonun gücü; lidere, pozitif eylem, gelişme ve dönüşüm için bir temel sağlamasından

²⁹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, (Ankara, TİTE Y., 1959), s. 159.

³⁰ Ocak 1925 tarihli Vakit’ten: Atatürk’ten Düşünceler, s. 132.

³¹ 10 Kasım 1929 tarihli Vakit’ten: Atatürk’ten Düşünceler, s. 132.

³² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, (Ankara, TİTE Y., 1959), s. 284.

kaynaklanır. Karanlıkta fener olabilmek için vizyon, geleceği insanların kolayca kavrayabileceği şekilde tasvir etmelidir. İnsanların operasyonel anlamda kolayca anlayabileceği basitlikte bir başarı konsepti içermeli; insanlar da bunu örgüt içindeki rollerine ve işlerine uygulayabilmelidir. Bu başarı konseptinin nicel olarak ölçülebilir olması gerekmez. Ölçülebilir olsa da, insanların onu başarmanın ne anlama geldiğini anlayacağı şekilde ifade edilmelidir.³³

Atatürk, mizaç ve yetiştirme bakımından soyut bir düşünürden çok bir eylem adamıdır. Fakat eylemlerini uzun boylu düşünmüş ve düşüncelerini de harikulade bir şekilde ifade etmeyi becermiştir.³⁴

Atatürk, Mütareke Türkiye'sinde, sertlik yanlısı politikanın sözcüsü ve uygulayıcısı konumundadır; bu doğrudur. Fakat unutulmamalıdır ki, Atatürk ve Onunla birlikte olanlar, başta İngiltere olmak üzere işgalci devletlerin Türkiye'ye zorla dayattıkları bir sertlik politikasına karşılık olmak üzere tek seçenek olarak "sertlik" çizgisinde bir ulusun ölüm-kalım savaşını örgütlemek ve kazanmak zorunda kalmışlardır.³⁵

Sakarya Meydan Savaşı öncesindeki Tekâlif-i Milliye Emirleri, Liderin vizyon gücünü gösteren bir uzak görüşlülüktür.³⁶

Türk İstiklâl Savaşı'nın Başkomutanı ve Türkiye Devletinin kurucusu Mustafa Kemal Paşa'nın, "uygun zaman" ve en iyi pozisyonla Anadolu'da bir göreve tayin edilmesi ve vakit geçirmeksizin, ulusuna "sonsuz bir güven" duyarak "ihtilâl" hazırlığına başlaması ve nihayet zaferden sonra sürdürdüğü "kararlılık" ögesi asıl belirleyici yanını oluşturmuştur. Onun liderlik tarzında en önemli vasfı olarak temayüz eden "kararlılık" ögesi, ölümünden sonra ve bugün de bir "yeryüzü efsanesi" olarak düşüncelerinin ve yapıtlarının yaşatılmasına katkıda bulunmaktadır.³⁷

Tarihte toplumdaki bireylere kimi zaman olağan ve olağanüstü olayların arkasında, bunları yöneten birtakım güç, ilke ve erkleri arama eğilimi görülür ki, bu eğilim onları, her zaman koşullarına uyup izledikleri "üstün" bir ortamın içine itmektir. Genellikle özen ve saygı kendisini, doğa ya da toplum düzeni ile bireysel eyleme biçim

---

³³ Gordon R. Sullivan ve Michael V. Harper, Umut Bir Yöntem Olamaz, s. 103.

³⁴ Dankwart A. Rustow, "Devlet Kurucusu Atatürk", s. 586.

³⁵ Hikmet Özdemir, Ulusun Direnişinde Üniversitenin Rolü, (Kocaeli Üniversitesi Y., 2003), s. 155.

³⁶ Hikmet Özdemir, Atatürk'ün Kriz Yönetimi: Tekâlif-i Milliye, (İstanbul, Cumhuriyet Y., 2001), ss. 33-47.

³⁷ Hikmet Özdemir, Amasya Belgelerini Yeniden Okumak, s. 127.

verici kural kalıplarında belli eden bu “üstün” güçlere gösterilir. Kurumların, orunların, kişiler, kural ve simgelerin (sembollerin) söz konusu “üstün” güçlere bağlanarak anlaşıldığı ya da inanç beslendiği durumlar, “karizmatik” özellikler taşıyan bir olguyu betimlemektedir.³⁸

Prof. Dankwart Rustow’a göre, Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş sürecinde Mustafa Kemal’in oynadığı rol, Max Weber’in terimi ile karizmatik niteliktedir. Max Weber, karizmatik liderin taraftarlarının gözünde ortalama insanların üstünde yer alan, onların yararına mucizeler yaratmaya muktedir kişi olduğunu söylemiştir. Karizma, geniş bir duygululuk, aktif bir enerji ve herkese karşı mesafeli davranış gibi kişisel niteliklerin meydana getirdiği senteze kısmen dayanmaktadır. Karizma her şeyden önce önderle taraftarlarını birbirine yaklaştıran bir ilişki, bir bekleyişler bağlantısıdır. Nasıl ki güzellik, onu görenin gözlerinde saklı ise onun gibi karizma, bu sihrin etkisi altında kalanların algılanmasında yatmaktadır. Dolayısıyla karizmanın politik tahlili liderin kişiliği ile değil, fakat onun doldurduğu boşlukla başlamalıdır. Nasıl ki fizikte bir boşluk onu kapsayacak bir kap gerektiriyorsa, siyasal bir boşluk sadece liderlik, kurum ya da meşru otoritenin yokluğu değil, aksine bu unsurlara en fazla ihtiyaç duyulan bir devirde bunların kusurlu işleyişi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla tipik karizmatik durumlar, kurulu bir otoritenin aniden çöküşü ya da bir insan grubunun refahına karşı yöneltilen derin, fakat muğlak bir tehdidinden gelmektedir. Karizmatik liderlik bir çeşit kriz önderliğidir.³⁹

Falih Rıfki Atay, *Çankaya*’da şunları yazmaktadır:

“Atatürk’ün askerlikte ve inkılâpçılıkta başarı sırlarından birincisi tam zamanını beklemek, ikincisi fırsatı kaçırmamaktı[r]. İlk defa Erzurum’a gittiği vakit halka mukaddes saltanat ve hilafet makamlarını yabancıların baskısı altından kurtarmayı başlıca hedefleri arasında göstermişti[r]. İnkılâpçılık davalarından hiçbirini zafere kadar kimseye sezdirmemiştir.”

“Fakat Vahdettin bir düşman zırhlısı ile İstanbul’dan kaçınca padişahlığı kaldırmak için eline geçen bu fırsatı bir gün bile kaçırmamıştır.”⁴⁰

---

³⁸ Edward Shils, “Charisma”, (ed.) David L. Silis, International Encyclopedia of the Social Sciences, (New York, Macmillan Co., 1968), Cilt 2, s. 386’dan: İnal Cem Aşkun, “Karizma ve Atatürk’ün Önderliğindeki Gelişimi,” Atatürk Yolu, Sayı 2 (Kasım 1988), s. 201.

³⁹ Dankwart A. Rustow, “Devlet Kurucusu Atatürk”, ss. 574–575.

⁴⁰ Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, (İstanbul, Doğan Kardeş M., 1969), s. 562.

“Zaman gelmiş midir, gelmemiş midir, bu hiçbir teşhis hatasına gelmez. Başarmış devrimcilerin deha sırrı bu teşhisi iyi koymaktır. Sonra da hemen yapmak yolu dönülmez kılmaktır.”⁴¹

Bir diğer önemli tanık Mazhar Müfit Kansu'nun Atatürk'ten aktardığına göre; “Bir işi zamansız yapmak, o işi başarısızlığa uğratmak olur.”⁴²

“Herhangi bir zorluk önünde kaldığım zaman benim yaptığım iş şudur: Vaziyeti iyice belirlemek, sonra bu vaziyet karşısında alınacak tedbirin ne olduğuna karar vermek. Bu kararı bir kere verdikten sonra artık acaba yapayım mı, yapmayayım mı diye tereddüt etmemek, tereddütsüz kararı uygulamak! Ve başaracağıma inanarak uygulamak!”⁴³

Atatürk'ün son Başbakanı ve Türkiye'nin 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın anlatımına göre;

“Atatürk metodolojisinde ‘duygu’ya yer yoktur. Laboratuvara girmiş bir ilim adamı, tüpteki oksijenle, hidrojen arasında nasıl bir ayırım yapmaz, birinden birini kendisine daha yakın görmezse, sosyal bilimin laboratuvarına giren bir devlet adamı da doğru bir sonuca varabilmek için, tüm duygularından sıyrılmak zorundadır. Atatürk, işte bunu başarabiliyordu. (...)”⁴⁴

Atatürk, gerçek bir liderdir:

“[Gerçek lider] herkesin hareketsizlik içinde ne yapacağını bilmediği anda, en uygun zamanda, en akılcı ve gerçekçi çareyi bularak, süratle hareket edebilen insandır.”⁴⁵

Askerlik mesleği açısından çok ilginç bulduğum bir saptamayı da sizlerle paylaşmak isterim:

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Atatürk'ün “derin bir muhakeme”, “isabetli bir görüş” ve “cüretli bir karar verme kabiliyeti” diye ifade ettiği vasıflarını “yüzde 80 askerlik mesleğine borçlu olduğunu” yazmıştır.⁴⁶

⁴¹ Falih Rıfkı Atay, Çankaya, s. 564.

⁴² Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Cilt II, (Ankara, TTK Y., 1966), s. 235.

⁴³ Asım Us, Gördüklerim Duyduklarım Duygularım, (İstanbul, 1964), s. 109.

⁴⁴ Celal Bayar, Atatürk'ün Metodolojisi ve Günümüz, s. 46.

⁴⁵ Bekir Tünay, “Atatürk ve Liderlik”, Atatürkçü Düşünce El Kitabı, (Ankara, AAM Y., 1995), s. 381.

⁴⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Atatürk, s. 111.

Atatürk, doğuştan gelen nitelik ve yeteneklerini yaşamı boyunca sürekli geliştirmiştir:

“Atatürk’ün doğuştan getirdiği erişilmez nitelik ve yeteneklerini kendi amacı yönünde, devamlı ve sistemli olarak besleyip geliştirdiği de bir gerçektir. Bu sayede de, bir insanın sahip olabileceği en üstün ve en seçkin yeteneklere sahip olmuştur. Bu da Onun liderliğini abideleştiren büyük bir faktördür.”⁴⁷

13 Eylül 1974 günü TRT Televizyonu’nda “Her Hafta Bir Konuk” adlı programın ilk konuğu Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Atatürk ile en yakın silâh ve dava arkadaşı İsmet Paşa arasındaki farkı anlatmıştır:

“(…) İsmet Paşa muntazam çalışırdı. Kimse Onun kadar hizmet edemezdi. İsmet Paşa’nın bence kusuru çok tereddütlü oluşu idi. (...) Atatürk karar verir icra ettirirdi. İsmet Paşa’nın karar vermesi için, uzun bir müddet geçmesi lâzımdı. İnönü daima büyük bir kumandanın yanında çalışmaya alışmış adamdı. İnönü, Atatürk’ün erkânı harbiyesi idi yani, emir adamı değildi. Emir adamı olmak için, ne bileyim, tereddütsüz adam olmak lâzımdır. İnönü tereddüt içinde bir adamdı.”⁴⁸

Sayın Komutanım, Seçkin Konuklar, Değerli Arkadaşlarım,

Biraz önce tecelli zemini diye kavramlaştırmadan söz etmiştim.

Lider, büyük bir alt-üst oluş ve acımasız bir kriz koşullarında ortaya çıkmıştır.

Yani esas itibariyle bir kriz yöneticisi olarak tarih sahnesindedir.

İşte bu noktada beşinci ve çok önemli bir özellik karşımıza çıkmaktadır:

SAVAŞI VE BARIŞI PLANLAMAK, YÖNETMEK (=KRİZ YÖNETİMİ)

Eski Yunan filozofu Aristoteles, “Bir harbi kazanmaktan çok ve daha güç şey barışı teşkilatlandırmaktır. Eğer barış iyi teşkilatlandırılmazsa, harpte kazanılan zaferin meyveleri kaybolacaktır,” diye yazmıştır.⁴⁹

Atatürk, hiçbir konuyu rastlantılara bırakmamış, savaşta ve barışta her şeyi planlamak ve yönetmek çabasında olmuştur.

⁴⁷ Bekir Tünay, “Atatürk ve Liderlik”, s. 381 ve 389.

⁴⁸ Hıfzı Topuz, Konuklar Geçiyor, (İstanbul, Çağdaş Y., [1975]), s. 17.

⁴⁹ Aktaran: Hasan Cemil Çambel, Makaleler Hatıralar, s. 104.

Onun *Nutuk*'ta anlattığı 8/9 Temmuz 1919 gecesi⁵⁰ ve ordudan istifa etmek zorunda kalışı; ardından yaşananlar bu şekilde değerlendirilebilir.⁵¹

Atatürk'ün liderlik özelliklerinden biri, adam seçmeyi iyi bilmesidir.

Önemli tanıklardan Orgeneral Kâzım Özalp'in anlatımına göre; Atatürk, önemli bir göreve getirilmesi düşünülen kimseyi, önceden değişik görevlerde görmemiş ve onun hakkında önceden bir fikir edinmemiş ise, mutlaka birkaç kere görüşerek, bilgisini, zekâsını ve tutumunu incelemektedir. İlk görüşmelerden sonra, imkân olursa yaptığı gezilere de götürmekte ve kişi hakkında kesin bir kanaate varmaktadır.⁵²

Lider olarak iyi bilmektedir ki; millî güç için yapılması gereken hazırlıkların tamamlanması, sürekliliği ve millî güç unsurlarının stratejik yönetimi, ancak kriz yönetimi teknikleri ile mümkündür.⁵³

Ekip çalışması ise kriz yönetiminin anahtarıdır.

Atatürk, *Medenî Bilgiler* kitabında ekip çalışmasını şöyle açıklamıştır:

“Yolunda yalnız olmayacaksın. Orada aynı hedefi takip eden başkaları ile beraber yürüyeceksin. Bu hayat yarışında, diğerleri kabiliyetleri itibariyle sizi geçebilirler. Bir başarı elinizden kaçabilir. Bundan dolayı onlara kızmayınız ve elinizden geleni yapmışsanız, kendi kendinize de kızmayınız. Asıl mühim olan başarı değil, gayrettir. İnsanın elinde olan ve onu memnun eden ancak gayrettir.”⁵⁴

Atatürk, *Nutuk*'ta, “Felaket başa gelmeden evvel, onu önleyecek ve ona karşı savunulacak gerekleri düşünmek lazımdır. Geldikten sonra dövünmenin faydası yoktur,” demektedir.⁵⁵

---

⁵⁰ Mustafa Kemal Palaoğlu “En Uzun Gün” diyor. Bkz: Müdafaa-i Hukuk Saati, (Ankara, Bilgi Y., 1998), ss. 135–141.

⁵¹ Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt I, ss. 43–45.

⁵² Kazım Özalp-Teoman Özalp, *Atatürk'ten Anılar*, (Ankara, İş Bankası Y., 1992), s. 72.

⁵³ Hikmet Özdemir, “Millî Güç, Politik Güç ve Askerî Güç Üzerine Bazı Gözlemler”, *Genelkurmay Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 1, (Şubat 2003), ss. 1–20.

⁵⁴ Afet İnan, *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, (Ankara, TTK Y., 1969), s. 78 ve 542.

⁵⁵ *Nutuk*, Cilt II, (Ankara, TİTE Y., 1961), s. 463.

Atatürk, 30 Ağustos 1922'de askerî zaferin kazanılmasıyla birlikte, ulusun çağdaşlaşması için öngördüğü stratejik devrimleri gerçekleştirirken genç liderler yetiştirmeye büyük özen göstermiştir.

Lider, adam seçmesini bilendir.

Etkin liderler, ittifaklar oluşturur ve ekip kurar. Liderliği örgüt çapında dağıtarak, duvarları, tabanları ve tavanları yok eder. Ekip oluşturmak, insanları öyle bir sorumluluk duygusuyla donatır ki, gelişim ve dönüşüm ivmesi yalnızca tepeden değil, bütün örgütten kaynaklanır, etkin liderlik, yukarıdan kontrol değil, insan gücünü ortaya çıkarmaktır.⁵⁶

Andrew Mango'nun değerlendirmesine göre; "Mustafa Kemal'in yurttaşları arasında az bulunur bir niteliği vardı. Öncelikleri açık seçik kavrama yeteneğine sahip, olağanüstü bir örgütçüydü. 1920 Mart ve Nisan'ında Ankara'ya akın eden milliyetçiler, İtilaf güçlerinin işgali ve müdahalesinin yarattığı kaosu ortasında gideceği yolu bilen bir lider buldular.(...)"⁵⁷

Atatürk kendisinin liderlik sırlarından, önceden planlamak ve yönetmekle ilgili bir örneği *Nutuk'ta* şöyle anlatmıştır:

"Burada zihinlerde var olma ihtimali bulunan bazı tereddüt düğümlerinin çözülmesini kolaylaştırmak için bir gerçeği hep birlikte gözden geçirmeliyiz. Yaklaşan millî mücadelenin tek amacı yurdu dış saldırıdan kurtarmak olduğu halde, bu mücadele başarıya ulaştıkça, millî iradeye dayanan yönetimin bütün ilkelerini ve şekillerini evre evre bugünkü döneme kadar gerçekleştirmesi olağan ve kaçınılmaz bir tarih akışı idi. Bu kaçınılmaz tarih akışını gelenekten gelen alışkanlığı ile hemen sezinleyen hükümdarlık ailesi, ilk andan başlayarak Millî Mücadele'nin amansız bir düşmanı oldu. Bu kaçınılmaz tarih akışını ilk anda ben de sezinledim ve gördüm. Ama baştan sona bütün evreleri kapsayan sezgilerimizi ilk anda bütünüyle açığa vurmadık ve söylemedik. Gelecekte olabilecek üzerine çok konuşmak, giriştiğimiz gerçek ve maddî mücadeleye boş kuruntular niteliği verebilirdi; dış tehlikenin yakın etkileri karşısında üzüntü duyanlar ise, geleneklerine, düşünme yeteneklerine, ruhsal durumlarına uymayan olası değişikliklerden ürkeceklerin ilk anda direnmelerine yol açabilirdi. Başarı için pratik ve güvenilir yol, her evreyi zamanı geldikçe uygulamaktı. Millet'in gelişmesi ve yükselmesi için selamet yolu bu idi. Ben de öyle yaptım. (...)"

⁵⁶ Gordon R. Sullivan ve Michael V. Harper, *Umut Bir Yöntem Olamaz*, s. 140.

⁵⁷ Andrew Mango, *Atatürk*, (İstanbul, Sabah K., 1999), s. 268.

“Diyebilirim ki ben, milletin vicdanında ve geleceğinde sezdiğim büyük gelişme yeteneğini bir millî sır gibi vicdanımda taşıyarak yavaş yavaş bütün toplumumuza uyguladım.”⁵⁸

Atatürk'ün Kazım Karabekir Paşa'ya bir mektubundaki yaklaşımı, çalışmalarını olayların akışına bırakmayan bir lider olarak önceden sezme ve planlama yapma kabiliyetini göstermektedir:

“(…) Ben yalnız bir noktaya işaret etmekle yetineceğim. O nokta, zuhurata tâbi olmak tevekkülüdür [olayların akışına bağlı kalma gibi bir yazgıya boyun eğıştır]. Biz elbette kendimizi böyle bir boyun eğişe bırakamazdık. Tersine olayların nasıl gelişebileceğini, önceden gerçeğe yakın olarak kestirip karşı önlemlerini düşünmek ve zamanında duraksamadan uygulamak istiyorduk.”⁵⁹

Lider, 22 Temmuz 1919 günü Erzurum Kongresi'nin açılışında şunları söylemektedir:

“Efendiler; bilinen gerçeklerdendir ki, tarih bir milletin kanını, hakkını, varlığını hiçbir zaman inkâr edemez. Dolayısıyla böyle bir yalan yüz örtüsünün arkasından yurdumuz ve milletimiz aleyhine verilen hükümler, kanaatler kesinlikle iflasa mahkûmdur. Ve işte bütün bu iğrenç zulümlerden ve bu mutsuz beceriksizliklerden etkilenen milli vicdan sonunda uyanış çığlığını yükseltmiş ve milli hakların korunmasını ve yurt savunması gibi çeşitli adlarla ve ancak aynı kutsal kavramların korunmasını sağlamak için beliren milli akım bütün yurdumuzda artık bir elektrik ağı haline girmiş bulunuyor.”

“İşte bu kesin kararlı ağin oluşturduğu yiğitlik ruhudur ki, kutsal yurt ve milletin ve yüce hilafet makamının mukaddesatını kurtarma ve korumaya dayalı son sözü söyleyecek ve hükmünü uygulattıracaktır.”⁶⁰

Gerçek, ayrıntılarda gizlidir.

Onun liderlik performansında Başkomutanlığı ve Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin uygulanması önemli bir ayrıntıdır ve mutlaka titiz bir şekilde incelenmek durumundadır.⁶¹

6 Mayıs 1922 günlü Büyük Millet Meclisi'nde yapılan gizli oturumda Başkumandanlık konusu tartışılmaktadır. Atatürk, gizli

⁵⁸ Kemal Atatürk, Nutuk-Söylev, Cilt I, (Ankara, TTK Y., 1999), s. 21 ve 23.

⁵⁹ Kemal Atatürk, Söylev, Cilt II, (Ankara, TDK Y., 1978), ss. 282–283.

⁶⁰ ATASE Arşivi, Klasör 3, Dosya 1335/4–2, Fihrist 9, 9–1,8'den: Muzaffer Erendil, Çok Yönlü Lider Atatürk, (Ankara, Genelkurmay Y., 1986), ss. 292–293.

⁶¹ Bu konuda bkz: Hikmet Özdemir, Atatürk'ün Kriz Yönetimi: Tekâlifi Milliye, (İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2001).

oturumdan önce, meclis tutanaklarını getirtmiş ve Başkumandanlığa karşı söylenmiş sözleri tek tek incelemiştir ve onlara yanıt vermektedir. *Nutuk*'ta, bu gizli oturumda Tekâlîf-i Milliye emirleriyle ilgili olarak söylediklerini şöyle aktarmıştır:

“Birtakım efendiler de; ‘Başkumandan, millete angarya yaptırıyor, oysa kanunlar ülkede parasız zorla iş yaptırmayı yasaklamışlardır,’ demişlerdir. Bu doğrudur efendiler; ama ihtiyaç, tehlike bize her şeyi göstermektedir. Ordunun ihtiyaçları millete parasız zorla iş yaptırmayı gerektiriyorsa, bunu yapıyoruz ve en doğru kanun, budur. Milletin ve ordunun yenilmemesi için, kanun buna manidir diye lüzumlu gördüğüm tedbiri almakta tereddüt etmeyeceğim.”⁶²

Değerli Arkadaşlarım,

Atatürk'ün liderlik özelliklerinden bir tanesi vardır ki; bugün ölümünden 70 yıl sonra Onu çekiciliğinden bir şey kaybetmeden aramızda yaşayan biri olarak görmemizin tek nedenidir:

DÜŞÜNCELERİNİ ULUSLA PAYLAŞMAK, ULUSU DİNLEMEK VE POPÜLİZMDEN UZAK DURMAK

ABD'li yorumcu Prof. Dankwart Rustow'un aktardığına göre; “mercii muhaberât” en uygun terim Onun bu özelliğini tanımlayan terimdir. Sivas Kongresi'ni ziyaret eden bir Amerikalı gazeteci şöyle haykırmıştır: Ömrümde daha etkili bir haberleşme şebekesi görmedim... Yarım saat zarfında Erzurum, Erzincan, Musul, Diyarbakır, Trabzon, Ankara, Malatya, Harput, Konya, Bursa haberleşme hâlinde idi.” Önemli olaylar sırasında Mustafa Kemal bizzat telgraf işleten operatörle birlikte birkaç saat boyunca karşısındaki ile telgraf yoluyla diyaloga girişmektedir. 1922 yılında bir gazeteci ona sormuştur: “Bu savaşı nasıl kazandınız?” Mustafa Kemal gülümseyerek yanıt vermiştir: “Telgraf telleri ile...”⁶³

Lider, 27 Aralık 1919 tarihinde, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi ile birlikte Ankara'ya geldikten sonra hareketin organı olarak 10 Ocak 1920 tarihinden itibaren yayın yaşamına atılan gazetenin adı, *İrade-i Milliye*'dir.⁶⁴

Atatürk, bir lider ve yöneticide bulunması gereken temel özellik olan üst düzey bir iletişim yeteneğine sahiptir. Devrimlerin acil olduğunu açıklamak için bütün ülkeyi dolaşmıştır. Kendini son derece düzgün, dikkatli ve ikna edici bir şekilde anlatmıştır. “Türk Gençliğine

⁶² Nutuk, Cilt II, (Ankara, TTK Y., 1999), s. 879.

⁶³ Lord Kinross, s. 193'ten: Dankwart A. Rustow, “Devlet Kurucusu Atatürk”, s. 594.

⁶⁴ Aytül Tamer, *İrade-i Milliye*, (İstanbul, Tüstav Y., 2004), s. 33.

Hitabesi” ve “Cumhuriyet’in İlanının Onuncu Yılı Konuşması” etkili söylevlerinin klasikleşmiş örnekleridir. Liderlik için açık bir amaç yeterli değildir. Lider, bu hedefini kendisini takip edenlere de iletebilmelidir. Atatürk bunu kalıcı bir başarıyla gerçekleştirmiştir.⁶⁵

Genelkurmay Başkanımız Sayın Orgeneral İlker Başbuğ tarafından bundan üç yıl önce, 2005’te yine Harp Akademilerinde düzenlenen bir uluslararası sempozyum açış konuşmasında verilen istatistiklere göre;

Atatürk, 1923–1938 yıllarında, yani 15 yılda, o günkü ulaşım koşullarında 448 seyahat (yılda ortalama 30 yurt içi gezi) yapmıştır.⁶⁶

1923 yılında;

“Milleti aldatmayacağız! Millete, daima ve daima gerçeği söyleyeceğiz. Belki hata ederiz, yanlış şeyleri gerçek zannederiz. Fakat millet onu düzeltsin.”⁶⁷

1925 yılında;

“Birbirimize daima gerçeği söyleyeceğiz. Felâket ve saadet getirsin, iyi ve fena olsun, daima gerçekten ayrılmayacağız.”⁶⁸

Bir diğer önemli tanık Falih Rıfkı Atay’ın aktardığı bilgi şöyledir:

“Cumhuriyet’in ilânının on ikinci yıldönümü için büyük dövizler hazırlanmıştı: ‘Atatürk bizim en büyüğümüzdür’, ‘Atatürk bu milletin en yükseğidir’, ‘Türk Milleti asırlardan beri bağrından bir Mustafa Kemal çıkardı’ gibi...”

“Dövizler listesini gözden geçiren Atatürk, hepsini çizdi, şunu yazdı: ‘Atatürk, bizden biridir.’”⁶⁹

Bir dönem Cumhurbaşkanı Atatürk’ün Genel Sekreteri, Prof. Hikmet Bayur’un aktardığı bir gerçek ise Onun yaşamının berraklığı ile ilgilidir:

“Atatürk’ün önemli bir özelliği de yaşayışının hiçbir kısmının gizli kalmasını istememesidir. Açıkça içer ve açıkça her türlü eğlencelere daldı. Doğuştan açıklığı sevmekte olmasından başka bu yolu

⁶⁵ Andrew Mango, “Örnek Yönetici ve Lider Atatürk”, ss. 221–222.

⁶⁶ “Orgeneral İlker Başbuğ’un Açış Konuşması”, SAREM Üçüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri, İstanbul, 12–13 Mayıs 2005, (Ankara, Genelkurmay ATASE Y. 2005), s. XXIV.

⁶⁷ Mahmut Soydan, “Gazi ve İnkılâp”, Milliyet, (13 Ocak 1930).

⁶⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, (Ankara, TİTE Y., 1959), s. 118.

⁶⁹ Falih Rıfkı Atay, Babanız Atatürk, (İstanbul, 1980), s. 113’ten: Önder Göçgün, Edebiyat Dünyası ve Atatürk, s. 196.

tutmasının iki etkeni vardı: (1) Gizlilik Onun eğlencelerine katılanlardan veya onları bilenlerden bu konular üzerinde kimseye bir şey söylememelerini istemeye varırdı ki, bu Atatürk'ün bir nevi minnet altına girmesi demektir. O ise hiçbir minneti kabul edecek huyda değildi. (2) O, şu inançta idi ki, açıklık aleyhteki propagandaları etkisiz bırakmak için en iyi çaredir. Eğer halk kendisini içerken görürse ondan sonra düşman propagandacılar ona ayyaş deseler halk 'onu biliyoruz gördük, başka yeni bir şey söyle' karşılığında bulunur ve propaganda suya düşer."⁷⁰

Düşüncelerini ulusla paylaşmak ve ulusu dinlemek; Onun liderlik sırlarının vazgeçilemez özelliklerindedir, şeklindeki değerlendirmeme inanıyorum ki sizler de katılıyorsunuz.

Atatürk, 17 Mart 1937 günü Romanya Dışişleri Bakanı Antonescu ile görüşmesinde de bu konuya değinmiştir:

"(...) Ben düşündüklerimi sevdiğime olduğu gibi söylerim. Aynı zamanda lüzumlu olmayan bir sırrı kalbimde taşımak iktidarında olmayan bir adamım. Çünkü ben bir halk adamıyım. Ben düşündüklerimi daima halkın önünde söylemeliyim. Yanlışım varsa halk beni tekzip eder. Fakat şimdiye kadar bu açık konuşmada halkın beni tekzip ettiğini görmedim."⁷¹

Atatürk'teki bu iletişim yeteneği devrimlerin yaygınlaşmasında harç işlevi görmüştür.⁷²

1939 yılında İsmet İnönü, Atatürk'ün bu özelliğini *Financial Times* gazetesinde şöyle anlatmıştır:

"Atatürk'ün cemiyet ile sözleşmek ve onunla iş görmek hevesi memlekette pahası ölçülmez iyilikler yapmıştır. 1919 İhtilali'ne girdiğinden itibaren, fikirlerini kongrelere, heyetlere ve fertlere anlatmaya çalışıyor. Nihayet, çetin silah hareketleri ile hallolunacak muğlâk davalar için, her şeyden evvel cemiyeti ikna etmeye, yani kamuoyu oluşturmaya teşebbüs ediyor. Bu zihniyetin en büyük eseri, 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin meydana gelmesi olmuştur."

"Harap ve ihtilâl içinde bulunan bir milletin meselelerini Meclis ile idare etmek kolay bir iş değildi. Atatürk'ün cemiyet içinde yer tutmak

⁷⁰ Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk Hayatı ve Eseri, s. 347.

⁷¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, s. 283.

⁷² Ahmet Halûk Yüksel, "Atatürkçü Düşünce Sisteminin Çağdaşlaşma Boyutunda Yöneltil ve Toplumsal İletişim," Atatürk Yolu, Sayı 1 (Mayıs 1988), s. 97.

ve çalışmak hassasıdır ki, bu temiz ve çetin idareyi bize temin etmiştir.”⁷³

Atatürk, kamuoyu oluşturur ve buna önem verir, halka inanır.

Atatürk, Padişahlığın kaldırılışı ve Hilafet makamının yetkisiz bırakılışı üzerine; “Halk ile yakından görüşmek, ruh durumunu ve düşünce eğilimini bir daha incelemek önemliydi.”

“Bundan başka, Meclis, son yılına girmiş bulunuyordu. Yeni seçim dolayısıyla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini bir siyasal parti durumuna getirmeye karar vermiştim. Barış sağlanacak olursa, cemiyetimiz teşkilatlarının siyasal partiye çevrilmesini gerekli görüyordum. Bu konuda da halkla karşı karşıya gelip görüşmeyi uygun ve yararlı buluyordum. Zaferden sonra, eğitimle uğraşmaya başlamış olan ordumuzu da yakından görmek istiyordum. İşte bu amaçlarla Batı Anadolu’da bir gezi yapmak üzere 14 Ocak 1923 günü Ankara’dan ayrıldım. Eskişehir’den başlayarak İzmit, Bursa, İzmir, Balıkesir’de halkı uygun yerlerde toplayarak uzun söyleşiler yaptım. Bana diledikleri gibi serbest sorular sormalarını halktan istedim. Sorulan sorulara yanıt olmak üzere, altı saat, yedi saat süren uzun konuşmalar yaptım.”⁷⁴

1 Kasım 1922 günü, Büyük Millet Meclisinde Padişahlık konusu tartışılmaktadır. Önergeler üç komisyonun ortak toplandığı bir karma komisyonda incelenmektedir. Atatürk, Hoca Müfit Efendi’nin başkanlığında toplanan karma komisyonu bizzat izlemektedir. Komisyonda üyeler, padişahlık ile halifeliğin birbirinden ayrılamayacağını öne sürmektedirler.

Atatürk anlatıyor:

“(…) Biz çok kalabalık olan bu odanın bir köşesinde tartışmaları dinliyorduk. Bu tarz görüşmelerin, istenilen sonuca varmasını beklemek boşunaydı. Bunu anladık. Nihayet, Karma Komisyon Başkanı’ndan söz istedim. Önümdeki sıranın üstüne çıktım. Yüksek sesle şunları söyledim: ‘Efendim, dedim, egemenliği hiç kimse, hiç kimseye, bilim gereğidir diye, görüşmeyle tartışmayla veremez. Egemenlik, güçle, iktidarla, zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk Ulusunun egemenliğine ve saltanatına el koymuşlardı. Bu tutumlarını altı yüz yıldan beri sürdürmüşlerdi. Şimdi de Türk Ulusu bu saldırganlara, artık yeter diyerek ve bunlara karşı ayaklanarak

⁷³ Ulus, (10 Kasım 1939)’dan: Atatürk Hakkında Konferanslar, (Ankara, TTK B., 1946), ss. 9–10.

⁷⁴ Nutuk, Cilt II, (Ankara, TTK Y., 1999), ss. 937 ve 939.

egemenliğini ve saltanatını, kendi eline fiilî olarak almış bulunuyor. Bu bir olup-bittir. Söz konusu olan, ulusa saltanatını, egemenliğini bırakacak mıyız bırakmayacak mıyız sorunu değildir. Sorun zaten gerçekleşmiş olan bir olayı kanunla saptamaktır. Bu, ne olursa olsun yapılacaktır. Burada toplananlar, Meclis ve herkes meseleyi doğal karşılırsa, benim fikrime göre uygun olacaktır. Aksi takdirde, bu gerçek, usulüne göre kabul edilecektir. Ama belki birtakım kafalar kesilecektir.”

“İşin ilmî yönüne gelince, hoca efendilerin hiç merak ve endişelenmelerine gerek yoktur; bu hususta ilmî izahat vereyim, dedim ve uzun uzadıya birtakım açıklamalarda bulundum. (...) Mesele Karma Komisyon’da çözümlenmişti.”⁷⁵

Değerli Arkadaşlarım;

Lider, tarihî koşulların ürünüdür.

Ancak lider, başarılı olmak için zamanın önünde koşmalıdır.

Lütfen en başta söylediğim Türk Sözü’nü bir kez daha anımsayınız:

“Göz odur ki, dağın arkasını göre, akıl odur ki, başa geleceği bile.”

Lider, zengin ve pek görkemli bir tarih bilgisine sahiptir.

Atatürk’ün üstün tarih bilgisi karşısında hayranlık duymayacak bir tek kişi bulabiliri misiniz?

Onun liderlik deneyiminde yedinci özellik hiç tartışmasız şöyledir:

SAĞLAM BİR TARİH BİLGİSİYLE ZAMANIN ÖNÜNDE KOŞMAK

Atatürk, Leon Caetani’nin dokuz ciltlik *İslâm Tarihi* (İstanbul, 1924) adlı eserini okurken (Cilt 5, s. 68)’deki “Tarih, ilerisini göremeyenler için acımasızdır,” sözünün altını mavi kalemle çizmiş ve yanına çok mühim olduğunu belirtmek için iki defa çarpı işareti koymuştur.⁷⁶

Dünya Savaşı sürerken İngiltere Başbakanı Lloyd George, tarihin kendisine acımasız davranışını hak etmek istercesine şöyle konuşmaktadır:

⁷⁵ Nutuk, Cilt II, s. 921.

⁷⁶ Gürbüz D. Tüfekçi, Atatürk’ün Düşünce Yapısı, (Ankara, Turhan K., 1986), s. 47.

“(…) Sulh şeraiti ilan edilince zaten Türklerin deliliklerinden, körlüklerinden, cinayetlerinden dolayı ne kadar ağır cezalara duçar oldukları görülecektir. İmparatorluğun yarı mülkünden fazlasının ellerinden alınması, memleketlerinin müttefik topları altında bulundurulması, ordusundan, bahriyesinden, nüfusundan mahrum bırakılması, cezalar, onların en büyük düşmanlarını bile tatmin edecek kadar müthiştir.(…)”⁷⁷

Bir başka lider Fransa lideri Clemenceau da Paris’te, büyük devletler adına şu değerlendirmeyi yaparken tarihin acımasızlığını hak eden liderler listesinde yer alacağına farkında değildir:

“(…) Kurul, Türklerin yüksek erdemleri arasında yabancı milletleri yönetme yeteneğinin bulunduğu kanısında değildir. (...) Tarih bize Türklerin birçok başarıları yanında, birçok kusurlarını da göstermektedir: İstilâya uğramış milletler ve kurtulmuş milletler. Bütün bu değişimler içinde bir tek örnek yoktur ki, Avrupa’da, Asya’da, Afrika’da Türklerin tahakkümü (sert baskısı) altına geçmiş bir memleketin maddî bayındırlığı ve kültür düzeyi düşmüş olmasın. Ve hiçbir örnek gösterilemez ki, Türk egemenliğinin kalkması ile maddî bayındırlık artmamış, kültür düzeyi de yükselmemiş olsun. İster Avrupa Hıristiyanları, ister Suriye, Arabistan ve Afrika Müslümanları arasında olsun, Türk fethettiği her yere yıkım getirmiş, savaşta kazandığını barış dönemlerinde geliştirme yeteneğini gösterememiştir.”⁷⁸

Atatürk, Clemenceau’nun bu talihsiz ve insafsız yaklaşımını şöyle yanıtlamıştır:

“(…) Yabancılar kendi ekonomik ve siyasal çıkarlarını tatmin etmek için, aleyhimize icat ettikleri iki görüşü yürütmeye başladılar. (...) Sanki milletimizin bütünüyle yetenekten yoksun bulunduğundan *bahçe* halinde bulunan yerlere girmiş ve oraları viraneliğe çevirmiş. Birincisi ile millete *zalimlik* atıf ve isnat ediyorlar. İkincisi ile *yeteneksizlik*. Eğer bu iki görüş cidden doğru olsaydı, milletimizin yaşamaya hakkı iddia olunamazdı.”⁷⁹

Tarih kültürü, Atatürk’ün toplumsal olayları değerlendirmesinde ve dünya görüşünde önemli bir yer tutmuştur. Onun tarih bilgisi, olayları tarihsel gelişimi içerisinde görece ve değerlendirebilecek bir

---

⁷⁷ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 48 (Haziran 1964), Vesika No 1120.

⁷⁸ Tarık Zafer Tunaya, “Tarihin Yolu Nasıl Keşfedilir? Atatürk ve Osmanlı Mirası”, ss. 10–11.

⁷⁹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II, (Ankara, 1952), s. 7, 8 ve 9.

tarih kültürüne dönüştüğü gibi, Türk tarihini gerçek boyutları ve içeriği ilke ortaya çıkarmayı amaç edinen tarih çalışmalarına yol açmıştır.⁸⁰

Prof. Sadi İrmak, Atatürk'ün geçmişi (tarihi) iyi bildiği için, "bir kehanete lüzum kalmaksızın" geleceğin gelişmelerini kestirebildiğini söylemiş ve Onun bu yeteneğini "tarihin sesini almak" diye tanımlamıştır.⁸¹

Atatürk, 1930 yılı Ocak ayında bir gün Prof. Afet İnan'a şunları yazdırtmıştır:

"Tabiatıta, bilirsiniz ki hiçbir şey yok olmaz. Ne bir ses, ne bir söz, ne bir hareket... Olduğu çağ ne kadar eski veya yeni olursa olsun, bütün bu oluşlar oldukları anda gibi tabiat içindedir. Bu dalgalanmada, zaman ve mesafe mefhumu yoktur. Bugün dünyanın dört bir köşesinde söylenen sözü veya akis yapan hareketleri, yine dünyanın herhangi bir köşesinde aynı anda işitmek, dinlemek, zapt etmek mümkün olduğunu görüyoruz."

"Yarın bizi saran tabiat unsurları içinde, binlerce ve binlerce sene evvel söylenmiş sözleri, olduğu gibi toplayıp tespit etmek imkânına elbette varılacaktır. Tabiatın bugün için esrar dolu sinesine gireceği muhakkak görülen insan zekâsı, beklenen hakikatleri ortaya koyacaktır."⁸²

Atatürk'ün devletin iç örgütünü, uluslararası ilişkilerde güç siyasetinin dayanağı olarak kabul etmesi son derece anlamlıdır:

"Efendiler, dış siyasetin en çok ilgili bulunduğu ve dayandığı temel, devletin iç örgütüdür. Dış siyaset, iç örgütle uyumlu olmak zorundadır. Batıda ve Doğuda, yaratılışı, kültürü ve ülküsü başka başka olan ve birbirleriyle bağdaşamayan toplulukları tek sınır içine almış bir devletin iç örgütü, elbette temelsiz ve çürük olur. Bu durumda dış siyaseti de köklü ve sağlam olamaz. Böyle bir devletin, iç örgütü özellikle millî olmaktan uzak olduğu gibi, siyasî yöntemi de millî olamaz. Buna göre Osmanlı Devleti'nin siyaseti millî değil; ancak, kişisel, bulanık ve kararsız idi."⁸³

Prof. Ali Canip Yöntem, Liderin yaklaşan savaş tehlikesi ile ilgili öngörüsünün tanıklarındandır. Atatürk, Hitler tarafından kendisine yollanan bir filmi yanındakilerle birlikte sofraya oturmadan önce

⁸⁰ Şerafettin Turan, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, s. 25.

⁸¹ Sadi İrmak, Atatürk Bir Çağ'ın Açılışı, (İstanbul, İnkılâp Y., 1984), s. 16.

⁸² Afet İnan, Atatürk ve İlim, ss. 11-12.

⁸³ Kemal Atatürk, Nutuk, Cilt II, (Ankara, TDTE Y., 1973), s. 435.

izlemiştir. Bu, Hitler ve Partisinin bir propaganda filmidir. Salon aydınlanınca Atatürk ve arkadaşları sofraya geçmişlerdir ve âdet olduğu üzere, “Nasıl buldunuz?” diye sormuştur. Etrafındakilerin yanıtlarını dinledikten sonra şunları söylemiştir:

“Efendim, bu adam, filmde gördüğünüz gibi rol icabı bir hamle ile işe başladı. (...) Bugün Almanya'nın bütün askerî gücü onun elinde. Yarın harbe girecektir. O ve onun mukallidi Mussolini harbe hazırlıkla meşguller. Evet, yakın bir gelecekte harbe dalacaklardır.”

“Dalacaklardır, çünkü asker değillerdir, harp ne demek bilmezler... Harp bir felakettir ve hele bu iki müttefik için mutlaka ölümdür. Talih Almanya'ya öyle bir toprak vermiştir ki, o, daima iki ateş arasında kalmaya mahkûmdur.”

“Körü körüne hesapsız, kitapsız bir nefis itimadı, tamamen otomatik bir ordu sistemi, ilk hamlede korkunç bir kuvvet tesiri yapacak, fakat bir kere bir tarafı sakatlandı mı, tarumar olacak, o çalışkan millet yere serilecektir. Ortada ne Hitler, ne teşkilatı kalacaktır. Mussolini'den hiç bahse hacet yoktur, o, efendisinin ortadan kalktığı gün yok olacaktır...”⁸⁴

Atatürk Türkiyesi tanıklarından Avusturya'nın Ankara Elçiliği Müsteşarı Norbert von Bischoff şunları yazmıştır:

“Sevk ve idarenin tamamen hayata göre yapılması, inkılâbı ve devlet ve cemiyetin inşası işini önceden kabul edilmiş bir idealle karşılaştırmak külfetinden kurtarmıştır. Çünkü böyle bir karşılaştırma nasıl olsa acı neticeler ve hayal kırıklıkları doğuracaktı. Zira hakikatler dünyasının idealler dünyasına tamamen uyması imkânsızdır. Türk inkılâbında ise ideal, yeni devlet yaratılır yaratılmaz ortaya çıkmıştır ve bu, yeni Türk dünyasının inşasıdır. Bu suretle hakikatle ideal birbirini bulmuştur. Böyle olmakla beraber üstünlük hakikatidir. Ve ideale bir yer verilmesi hakikate yer verilmekte olmasından dolayıdır. İdeal, tek başına bir hayata malik olamaz ki, eskiyi devirip gelen yeni, hakikatin önüne bir mani gibi dikilsin..”

“Burada eski İslâm sinfonyasının ilk zamanlarında kulağa çarpan fakat sonraları unutilan bir motifi ile yeniden karşılaşmış oluyoruz. Hayat, doktrinden üstündür. Kanunları koyan da, değiştiren de cemiyettir. İşte bu motif, pragmatik Türk demokrasisinin esas prensibi olmuştur.”⁸⁵

⁸⁴ Prof. Ali Canip Yöntem'in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri, ss. 816–817.

⁸⁵ Norbert von Bischoff, Ankara, (çev. Burhan Belge), (Ankara, Ulus B., 1936), ss. 212–213.

Değerli Arkadaşlarım,

Başka pek çok lider için zorunlu olmayabilir; fakat devlet kuran, ulus inşa eden bir lider olarak Atatürk'ün vazgeçilemez bir özelliği vardır:

EKONOMİDE ÖNCÜLÜK

Lider, 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nin açılışında ekonomi alanında seferberlik ilan etmiştir:

“Fatihler Türk Ulusunu peşlerine takarak kılıçla ülkeler alırken, kılıç sallayıp dururken ele geçen ülkelerin halkı kazandıklarını bağışlar ve ayrıcalıklarla sapanla yapışıp toprak üzerinde çalışıyorlardı. Kılıçla toprak alanlar sapanla toprak işleyenlere yenilmek ve sonunda yerlerini onlara bırakmak zorundadırlar. Osmanlıların başına gelen de budur işte! Bulgarlar, Sırp, Macarlar, Romenler sapanlarına yapışmışlar, varlıklarını korumuşlar, güçlenmişler, bizim ulusumuz da böyle fetihlerin arkasında sergerdelik etmiş ve kendi yenik ve bitik düşmüştür. Bu bir gerçektir ki, tarihin her döneminde ve dünyanın her yerinde böyle olagelmıştır. Nitekim Fransızlar, Kanada’da kılıç sallarken oraya İngiliz çiftçisi yerleşivermiştir. Bu uygar sapanla dövüşçü kılıç savaşmasında en son kazanan sapan olmuştur. Sapan, Kanada’yı kılıcın elinden almıştır. Kılıç, kullanan kol yorulur, er geç kılıcı kınına koyar ve kılıç da kınında paslanır gider, ama sapan kullanan kol gün geçtikçe daha da güçlenir, güçlendikçe de daha çok toprağı alır ve işler.”⁸⁶

Atatürk, makroekonomik siyasette serbest piyasanın ve serbest ticaretin 1929 Krizi'nin etkisiyle yarışamayacağı anlaşıldığında, büyük çaplı bir devlet müdahalesine karar vermiştir. Fakat ömrünün son beş yılında koşullar rahatladığında serbest girişim için fırsatları genişletmiştir.⁸⁷

1935 yılında İzmir Fuarı açılışına gönderdiği demeç tam olarak ne yaptığını ortaya koymaktadır:

“Türkiye'nin tatbik ettiği Devletçilik sistemi, 19. Asırdan beri Sosyalizm nazariyecilerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye'ye has bir sistemdir.”

“Devletçiliğin bizce manâsı şudur.”

⁸⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 2, (Ankara, TİTE Y., 1959), s. 102.

⁸⁷ Andrew Mango, “Örnek Yönetici ve Lider Atatürk”, ss. 220–221.

“ ‘Fertlerin hususî teşebbüslerini ve şahsî faaliyetlerini esas tutmak, fakat büyük bir milletin ve geniş bir memleketin bütün ihtiyaçlarını ve birçok işlerin yapılmadığını göz önünde bulundurarak memleket iktisadiyatını devletin eline almak. Türkiye Cumhuriyeti devleti, Türkiye vatanında asırlardan beri ferdî ve hususî teşebbüsle yapılmamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi ve kısa bir zamanda yapmaya muvaffak oldu. Bizim takip ettiğimiz bu yol, görüldüğü gibi, liberalizmden de başka bir sistemdir.’ ”⁸⁸

Falih Rıfki Atay da benzer görüştedir:

“Bizim devletçiliğimiz bir sol teoriden değil, Osmanlıca deyimini ile ‘zaruret-i eşya’dan doğmuştur. Gerçi partide ve Atatürk’ün çevresinde liberal de, yarı sosyalist de, komünist de vardı. Her biri Atatürk’ü kendi eğilimi içine almak istemiştir. Ama hürriyetçi Atatürk devletçiliğin ister istemez yaratacağı Rus tipi bir diktatorya’yı asla aklına getirmemişti. O hiçbir zaman bir Nasır’a bir Bumedyen’e küçülecek karakterde değildi. O insan değercisi idi. Kamu yararcılığı ile özel sektör gelişmelerini uzlaştırıcı karma ekonomi Onun tuttuğu ekonomi sistemi olmuştur. Özel sektörü daima korumuştur.”⁸⁹

Devletçilik, modern sanayinin nasıl çalıştığını bilen teknik işgücünü yetiştirmiştir.⁹⁰

Atatürk, 1937 yılında; “Millî ekonominin temeli ziraattır. Bunun içindir ki, ziraatta kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar, bu maksada erişmeyi kolaylaştıracaktır,” diye çalışma yapılacak temel alanı işaret etmiştir.⁹¹

Demiryolu seferberliği, yurdun demir ağılarla örüleceği şeklinde ifade edilen stratejik tercih, gerçekte Birinci Dünya Savaşı’ndaki hak edilmemiş sefalete, açlığa, ölüme duyulan tepkidir.

Sayın Komutanım, Seçkin Konuklar, Değerli Arkadaşlarım,

Atatürk’ün liderlik sırları arasında belki en ilginç, (Türkiye’de ordunun özel konumuna işaret etmesi bakımından da hiç kuşkusuz ayrıca önemlidir) ordunun toplum kalkınmasındaki özel rolüdür.

---

⁸⁸ Ulus, 23 Ağustos 1935, s. 5 ve Peyami Safa, Türk İnkılâbına Bakışlar, s. 201. Atatürk’ün İktisat Vekili Celal Bayar’a gönderdiği bu demeç, Nurullah Esat Sümer tarafından Sümerbank Dergisi, 10 Kasım Özel Sayısı’nda (1963), s. 138-139’da da bazı yazım farklılıkları ile yayınlanmıştır.

⁸⁹ Falih Rıfki Atay, Atatürkçülük Nedir? (İstanbul, Ak Y., 1966), ss. 57–58.

⁹⁰ William Hale, “[Söyleşi]”, Özer Ozankaya, Dünya Düşünürleri Gözüyle Atatürk ve Cumhuriyeti, s. 211.

⁹¹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I, (Ankara, TİTE Y., 1945), s. 379.

ORDUYU YURTTAŞLARIN EĞİTİMİ SÜRECİNE KATMAK

Türk Ordusu, 1914–1918 savaşında yenilmiş olmasına rağmen, dayanışma ve disiplinini muhafaza etmiş, dolayısıyla sessizce padişahın işbirlikçi siyasetine karşı koymayı başarmıştır.⁹²

3 Nisan 1922 günü, Konya Askerî Nalbant Okulu diploma töreninde yaptığı konuşmasında Mustafa Kemal, bunun sırrını şöyle açıklamıştır:

“Türk Milleti, asıl kökeninde ve ondan sonraki hareket ve faaliyetlerle dolu malî devreleri incelenirse görülür ki, milletimizin günlük ve toplumsal hayatıyla askerlik sanatı kaynaşmış bir halde bulunmuştur. Millet, bu sanatın bütün icaplarını, hayat ve emellerinin icapları olarak kabul ederek tabii bir surette icra ederdi. Denilebilir ki, milletin toplumsal heyeti, ordu heyeti hâlinde idi.”

“Şüphe edilmez ki, bu ordunun her türlü levazımatı, teçhizatı, nalı, mihı yine bu ordunun, bu heyetin efradı eliyle, efradı emeği ile yapıldı. Elbette yabancı fabrikalarına, yabancı sanatkârlarına sipariş edilmezdi. Fakat Osmanlı Türkleri, İstanbul’u, Rumeli’yi fethettikten sonra hayatlarının toplumsal ihtiyaçlar levazımını bizzat temin ile meşgul olmanın kendileri için gereksiz olduğunu kabul ettiler. Bu hususu, içli dışlı temasa geldikleri yabancı unsurların menfaati eline terk ettiler. (...)”

“İşte bu zihniyetin hâkimiyeti şahane ve yaygınlığıdır ki, neticede Osmanlı ordusunu ve milletini iğneden ipliğe kadar, naldan mihâ kadar her türlü ihtiyaçlarını teminden cahil ve aciz bıraktı. İhtiyaçlarının temini için milleti yabancılara haraç verici kıldı.”

“Bu zihniyetle sanatın lüzumu, sanatkârlığın ehemmiyet ve şerefi elbette takdir olunamazdı.”

“Efendiler! Bu zihniyetin ne kadar yanlış, yalnız yanlış değil, ne kadar tehlikeli olduğunu asırların verdiği tecrübe ile anlamamış, acısını hissetmemiş bir millet ferdi kalmamıştır.”⁹³

Atatürk, 30 Ağustos 1925 günü Kastamonu’da 131. Alayda şöyle konuşmuştur:

“Ordumuz, milletin ilerleme ve yükselme adımlarına öncü olmuştur. Milletimizin bütün inkılâplarında birinci adımı işgal etmiştir. Milleti sevk ve idare edenlerin en büyük dayanağı ordu olmuştur. Diğer milletlerde ordu ile millet daima yekdiğeriyle karşı karşıyadır.

⁹² Dankwart A. Rustow, “Devlet Kurucusu Atatürk”, s. 581.

⁹³ Atatürk’ün Bütün Eserleri, Cilt 12, (İstanbul, Kaynak Y., 2003), ss. 366–367.

Hâlbuki bizde tamamıyla iş tersinedir. Meşrutiyet'i kahraman subaylarımız ilan ettirdiği gibi, bu inkılâbı da yine onların fedakârlığına borçluyuz. Bundan sonraki yükselme ve ilerleme de sizin şuurlu kuvvetinizle olacaktır.”⁹⁴

Atatürk, 22 Şubat 1931 günü Konya’da ordunun ulus yaşamındaki yerini şöyle anlatmıştır:

“Bütün tarih bize gösteriyor ki, milletler yüksek hedeflere ulaşmak istediği zaman, bu galeyanları karşısında üniformalı çocuklarını bulmuşlardır. Tarihin bu umumiyeti içinde yüksek bir istisna bizim tarihimizde, Türk tarihinde görülür. Bilirsiniz ki, Türk Milleti, ne vakit yükselmek için adım atmak istemişse, bu adımların önünde daima rehber olarak, daima yüksek ideali gerçekleştiren hareketlerin öncüsü olarak kendi kahraman çocuklarından mürekkep ordusunu görmüştür.”⁹⁵

Prof. Afet İnan’ın *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları* adlı eserindeki “Ordu Mekteptir” başlıklı kısım da aynı doğrultudadır:

“Ordu Mekteptir”

“Milleti okutmak ve terbiye etmek için Maarif Vekâletimiz uhdesine terettüp eden vazifeyi büyük gayret, dikkat ve çalışkanlıkla ifa etmektedir. Memleketin her tarafında nur ocakları, memleket evladının dimağlarını aydınlatmağa çalışmaktadır. Bütün bu ocakların yanında asker ocağı da aynı vazifeyi görmektedir. Asker ocağı, teşkilatıyla, millet ve hükümetin itimadını haiz, ilim ve ahlakça yüksek, fedakârlık fikirleri ve hassaları ile mümtaz, vazife aşkıyla bağlı zabıt heyetlerinden teşekkül eden talim heyetleriyle, milletin yetişmiş gençlerini yalnız askerlik noktai nazarından değil irfan noktai nazarından da tedris ve talim eden bir mektep, bir terbiye ocağıdır. Bu ocakta vatandaşlar müsavâtı öğrenirler; cesaret ve teşebbüs fikirlerini inkişaf ettirirler. Bu ocakta bütün vatandaşlar hep aynı toprağın evladı olduklarını en iyi duyarlar. Bütün vatandaşların millet ve memlekete nâfi ve hâdim olmak lüzumu orada daha iyi anlaşılır.(...)”⁹⁶

1928 Kasım ayında başlatılan alfabe değişikliğinin kendi başına pek çok güçlükleri beraberinde getirdiği bir gerçektir. Atatürk

⁹⁴ Atatürk’ün Bütün Eserleri, Cilt 17, (İstanbul, Kaynak Y., 2005), s. 290.

⁹⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, (Ankara, TİTE Y., 1959), s. 269.

⁹⁶ Afet İnan, *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, (Ankara, TTK Y., 1969), s. 122.

zorlukları göze almıştır. Bütün ülke baştanbaşa büyük bir dershaneye dönüştürülmüştür. Lider, şehir şehir dolaşmaktadır, okullarda, kahvelerde, meydanlarda kara tahtanın başında yurttaşlara yeni alfabeyi öğretmektedir. Millet Mektepleri projesi başlatılmıştır. Askerî birlikler başta olmak üzere, bütün resmî kurumlarda, yetişkinler için yeni alfabeyi öğreten kurslar açılmıştır.⁹⁷

Askerî birliklerdeki kurslarda ülkenin vatan hizmetine alınan genç erkek nüfusuna yeni alfabenin yanında yurttaşlık bilgisi eğitimi de verilmektedir. 1926–1937 yıllarında terhis edilen askerlerin içinde bu kurslardan mezun olanların oranı yüzde 20’lerden yüzde 70’lere doğru inanılmaz bir hızla yükselmiştir.⁹⁸

1936 yılında Atatürk’ün, Kültür Bakanı Saffet Arıkan’a verdiği bir öğüt, Ordunun sivil halkın eğitimi konusunda yapabileceği katkılardan yalnızca bir tanesinin yolunu açmıştır. “Ordudan terhis edilmiş onbaşı ve çavuşlardan eğitim-öğretim alanında yararlanılması mümkündür,” diyen Atatürk’ün önerisi üzerine yetkililer, üç yıllık köy okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla projeyi derhal yürürlüğe koymuşlardır. Bu çerçevede askerliğini onbaşı veya çavuş olarak tamamlayan Türk gençleri, sekiz ay süren ve iş eğitimine esas alan bir kurstan sonra üç yıllık köy okullarına “eğitmen” olarak atanmışlardır.⁹⁹

Değerli Arkadaşlarım,

Atatürk’ün liderlik vizyonunda onuncu özellik, Onun siyasi hedefi olarak söylüyorum kesin ve açık bir şekilde demokrasi yönetimidir.

LAİK, CUMHURİYETÇİ VE KATILIMCI YÖNETİMİ ARAMAK

1931-1943 arasında aralıksız 12 yıl boyunca Harp Akademileri Komutanlığı görevinde bulunan Orgeneral Ali Fuat Erden’in değerlendirmesine göre; Atatürk’ün önünde dört tarihî görev bulunmaktadır.

Liderin önündeki bu dört tarihî görev sırasıyla şunlardır:

- Yenilmiş, silâhları alınmış bir orduyu zafere ulaştırmak;

---

⁹⁷ Hikmet Özdemir, “Bir Cumhuriyet Öğretmeni”, GÜ İİBFD, Cilt 2, Sayı 2, (Güz 2000), s. 39.

⁹⁸ Server R. İskit, Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış, (İstanbul, Devlet M., 1939), s. 188.

⁹⁹ Cavit Binbaşıoğlu, Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi, (Ankara, MEB Y., 1995), s. 228.

- Son yüzyıllarda hep alçalan ve can çekişen bir devletten millî sınırlar içinde tam bağımsız bir vatan kurmak;

- Bu vatani, yabancı istilasından kurtardıktan sonra “hasta adam”ın yerine tümüyle yeni anlayışa göre, canlı ve yaşama kabiliyetini haiz bir “millî devlet”e ikame etmek;

- Ortaçağ âdetlerini kaldırarak modern bir cemiyet binası kurmak;¹⁰⁰

Lider, daha 27 Ekim 1922 günü Bursa’da Setbaşı’nda İstanbul öğretmenlerine yakın gelecekle ilgili düşüncesini şöyle açıklamıştır:

“Hiçbir mantiki delile dayanmayan birtakım anelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin ilerlemesi çok güç, çok geç olur; belki de hiç olmaz. İlerlemede kayıt ve şartları aşamayan milletler hayatı makul ve pratik düşünemez. Hayat felsefesini geniş gören milletlerin hâkimiyeti ve esareti altına girmeye mahkûmdur.”¹⁰¹

Lider, 30 Ağustos 1924 günü büyük askerî zaferin ikinci yıldönümünde şöyle konuşmuştur:

“Ulusal egemenlik öyle bir nurdur ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, mahvolur. Ulusların tutsaklığı üzerine kurulmuş kurumlar her yanda yıkılmaya mahkûmdurlar.”¹⁰²

22 Kasım 1922 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin hükümsüz kıldığı 600 yıl süren hanedanlık idaresinin yerini, 29 Ekim 1923 günü ilan edilen ve ulus egemenliğine dayalı anayasal cumhuriyetin kurumları almıştır.

Onun silah arkadaşı İsmet İnönü’nün sözleriyle, “Aslında Cumhuriyet’in ilânı, dönüş yollarını esasından kapamıştır.”¹⁰³

Cumhuriyetçilik, “bir özgürlük ve yönetim teorisi”dir.¹⁰⁴

Lider, bir “özgürlük ve yönetim teorisi” olarak cumhuriyetçiliğin çok kısa sürede uygulanmasını planlamış, yönetmiş ve kurumlaştırmıştır.

---

¹⁰⁰ Ali Fuat Erden, “Mustafa Kemal Atatürk”, Belleten, Cilt 20, Sayı 80, (Ekim 1956), ss. 543–544.

¹⁰¹ Atatürk’ün Bütün Eserleri, Cilt 14, (İstanbul, Kaynak Y., 2004), s. 45.

¹⁰² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, (Ankara, TİTE Y., 1959), s. 179.

¹⁰³ İsmet İnönü, “Devlet Kurucusu Atatürk”, Belleten, Cilt 23, Sayı 129, (1969), s. 17.

¹⁰⁴ Philip Pettit, Cumhuriyetçilik, (çev. Abdullah Yılmaz), (İstanbul, Ayrıntı Y., 1997).

Atatürk, Türkiye'nin modern tarihinde, orduyu siyaset alanından uzaklaştıran ilk liderdir.

Liderin sınıf arkadaşı Orgeneral Ali Fuat Cebesoy'un aktardığına göre; 1908 İhtilâli'nden sonra Ordu kurum olarak siyasetin içinde yer aldığından subaylar arasında bölünme başlamıştır. İttihatçı liderler, Ordunun gücüne dayandıkları için subayların siyasi faaliyetlerini özellikle desteklemişlerdir. Atatürk, askerlerin orduya dönmelerini ve siyaset kurumuyla ilişkilerini tümüyle kesmelerini savunarak şöyle söylemiştir:

“Ordu muhakkak ve derhal siyasetten çekilmelidir. Aksi takdirde bir kudret olma vasfını kaybedecektir. Bu ise memleket için bir felâket olacaktır.”¹⁰⁵

Tek Adam adlı anıt eserin yazarı, Şevket Süreyya Aydemir'e göre; Atatürk, sivil idareye inanmış bir askerdir. “Ordu'nun siyasete karışmasını, Ordunun haysiyet ve vakarına aykırı” kabul etmiştir.¹⁰⁶

Yabancı yorumcu Lord Kinross'un sözleriyle; “Kemal Atatürk, yeni bir Türkiye yaratmıştı[r]”.¹⁰⁷

Lider, 25 Ekim 1919 günü *Tasvir-i Efkâr* gazetesinden Ruşen Eşref (Ünaydın) ile mülâkatında muhalefet hakkında görüşünü açıklamıştır:

“(…) Bence muhalefet hürmete değerlidir. Çünkü o da bir çalışmanın ürünüdür. Fakat edilecek itirazlar makul ve mutedil ve meşru sebeplere dayanmazsa değersiz olur.”¹⁰⁸

Atatürk, 11 Aralık 1924 tarihli *Times* gazetesine siyasî partilerle ilgili görüşünü şöyle açıklamıştır:

“Millî hâkimiyet esasına dayanan ve bilhassa cumhuriyet idaresine sahip bulunan memleketlerde siyasî partilerin varlığı tabiidir. Türkiye Cumhuriyeti'nde de, birbirine rakip partiler meydana geleceğine şüphem yoktur.(…)”¹⁰⁹

Atatürk, Prof. Bülent Dâver'in işaret ettiği üzere; “Bazı liderlerin yaptığı gibi, demokrasiyi hiçbir zaman reddetmemiş, bilakis gençliğinin ülkücü, hürriyetçi fikirlerine daima ve sadık ve âşik

¹⁰⁵ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, (İstanbul, Baha M. 1967), s. 135.

¹⁰⁶ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, Cilt III, (İstanbul, Remzi K., 1965), 510.

¹⁰⁷ Lord Kinross, Atatürk, s. 575.

¹⁰⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt III, (Ankara, TİTE Y., 1961), s. 7.

¹⁰⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt III, s. 77.

kalmıştır. Yaptığı denemeler, çok partili hayata geçiş tecrübeleri bunu ispatlamaktadır.”¹¹⁰

29 Kasım 1930 günü Trabzon’da Cumhuriyet Halk Partisi merkezinde konuşurken muhalefet konusunda önemli bir değerlendirme yapmıştır:

“(Reisicumhur Hz. Birinci Millet Meclisi zamanından beri memleketimizde teşekkül eden muhalif hizip ve fırkaların faaliyet ve akıbetlerini hatırlatmışlar, arzu edilen fikir münakaşası yerine birtakım basit hissiyatın çarpışmasına şahit olduğumuzu üzüntüyle kaydetmişlerdir ve şunları eklemiştir:)”

“Karşımızda birçok partiler varmış gibi her gün daha fazla faaliyetle çalışmak, fikirlerimizi halk kitlelerinin içine yaymak ve köylere kadar götürmek mecburiyetindeyiz. Her an tarihe karşı hareketlerimizin hesabını verebilecek bir vaziyette bulunmak lazımdır. Tasavvur ve faaliyetimizde bu kadar hassas ve müteyakkız bulunmak suretiyle muhalifsiz bir fırkanın [yönetimin] mahzurlarını ortadan kaldırmış oluruz.”¹¹¹

“Şüphesiz fikirlerin, inançların başka başka olmasından şikâyet etmemek lâzımdır. Çünkü bütün fikirler ve inançlar, bir noktada birleştiği takdirde, bu hareketsizlik alâmetidir, ölüm işaretidir. Böyle bir hâl elbette arzu edilmez. Bunun içindir ki gerçek hürriyetçiler, taassupsuzluğun umumi bir huy olmasını temenni ederler.”¹¹²

Alman tarihçi Dr. Ernest Jäckh, Atatürk’le aralarındaki bir konuşmayı şöyle anlatmıştır:

“1937’de, Atatürk’le diktatörlük hakkında münakaşa yaparken bana, diktatör Hitler’i neden istemediğimi, fakat diktatör dedikleri hâlde kendisiyle neden dost olduğumu sordu. Cevabımın bir kısmı şuydu: ‘Sizin diktatörlüğünüz esir bir milleti hürriyete kavuşturuyor, hâlbuki Hitler’in zulmü hür bir milleti esarete götürüyor.’”¹¹³

ABD’li tanınmış siyaset bilimci Prof. Dankwart Rustow, “bütün meslekî hayatı boyunca Mustafa Kemal hukuk ve kanuniliğe karşı titiz bir saygı gösterdiği” saptamasında bulunmuştur.¹¹⁴

¹¹⁰ Bülent Dâver, “Atatürk Gerçeği”, Sümerbank Dergisi 10 Kasım Özel Sayısı, (1964), s. 167.

¹¹¹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, (Ankara, TİTE Y., 1961), ss. 256–257.

¹¹² Afet İnan, Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları, s. 512.

¹¹³ Ernest Jäckh, Yükselen Hilâl, (çev. Perihan Kuturman), (Uğur K., 1946), s. 223.

¹¹⁴ Dankwart A. Rustow, “Devlet Kurucusu Atatürk”, s. 605.

“Atatürk meşruiyetçidir. Her şeyin yasalardan yana yürütülmesini ister. Meşruiyet sınırlarını zorlamaz. Engelleri kendine has ve üstün liderliğinin verdiği yetenekle ustaca aşar. İmkân ile imkânsızlığın sınırlarını son derece dikkatle, doğru ve kesin olarak çizer.”¹¹⁵

Atatürk, cumhurbaşkanlığı görevine ömür boyu seçilmesi yolundaki bir öneriyi reddetmiş; her yeni yasama döneminde cumhurbaşkanı seçimi yenilenmiştir.

En fazla merak edilen ve tartışılan soru şudur:

Atatürk, siyasal bilimler anlamında bir diktatör müdür, yoksa bir (hürriyetçi) özgürlükçü müdür?

Falih Rıfki Atay –ki harf devriminin en yakın tanığı- anlatmaktadır:

“Atatürk bir diktacı mı, bir hürriyetçi mi idi? Bir akşamüstü birlikte Sarayburnu Parkına gitmiştik. Bir aralık: ‘Kimde küçük bir defter var?’ dedi. Sanırım garsonlardan biri kendisine bir küçük cep defteri uzattı. Bir şeyler yazdığını görüyorduk. Biraz geçtikten sonra: ‘Bunları sana okutacağım, gözden geçir!’ diye karaladığı sayfaları bana uzattı. Baktım, yazı benim Ankara’daki komisyondan getirdiğim yeni Latin alfabesi ile! Binlerce kişiye Atatürk’ün Türk yazısını temelden değiştiren sözlerini okudum. Coşkunca bir alkıştı, koptu. İki gün sonra da Anadolu yolculuğuna çıkarak halka yeni yazı dersleri verdi. Bu tepeden inme bir olupbitti idi. Büyük Millet Meclisi’nin bile haberi yoktu. Metodun diktatörce olduğuna şüphe edilemez.(...)”

“Diktatör sözünden tiksindiğini hep bilirdik. Devrinin diktatörleri, Mussolini ve Hitler, demokrasiye karşı idiler. Doktrinleri bu idi. Atatürk karakterce demokrat ve inanç bakımından hürriyet rejimcisi idi.”

“Ömrü hürriyet şartlarını hazırlamakla geçti.”¹¹⁶

Yine Falih Rıfki Atay bir başka anısını şöyle anlatmıştır:

“Bir Avrupa yolculuğundan dönen Recep Peker, Atatürk’e, tam bir faşist partisi tüzüğü taslağı vermişti. Atatürk: ‘Peker bunu İnönü’ye okutmadan vermiş olmalı. Beylerin millete diktatörlük edecekler. Kimin adına ve ne hakla?’ diye öfkelenerek bir yana attı.”¹¹⁷

¹¹⁵ Bekir Tünay, “Atatürk ve Liderlik”, s. 389.

¹¹⁶ Falih Rıfki Atay, Atatürk Ne İdi?, (İstanbul, Doğan Kardeş M., 1968), ss. 5–6.

¹¹⁷ Falih Rıfki Atay, Atatürk Ne İdi?, s. 8.

Siyasî bir önder olarak anayasal demokratik yönetimi yerleştiren Atatürk, muhalefet partilerinin ülkenin modernleştirilmesine karşı güçlerin odağı haline dönüştüklerinin anlaşılması üzerine planlarını ertelemek zorunda kalmıştır.¹¹⁸

1923–1938 arasında devrim hamlelerinin lideri Atatürk'ün tutumu otoriter bir tek parti diktatörlüğü olarak nitelenmektedir. Bazı gözlemciler Onu, iki dünya savaşı arasında boy gösteren diktatörlerle birlikte anmak yanlışlığına düşmüşlerdir. Atatürk, Hitler ve Mussolini'nin aksine, ulusunu demokrasiye taşıyan dönüşümü hazırlamıştır.¹¹⁹

Atatürk'e göre, “Hürriyet olmayan bir memlekette ölüm ve izmihlâl (yok olma) vardır; her terakkinin (ilerlemenin) ve kurtuluşun anası hürriyettir.”¹²⁰

Prof. Hikmet Bayur'un aktardığına göre;

“Atatürk, yalnız bir konuda genel serbest tartışmaya izin vermemiştir. O da dinin riyakârane sömürülmesi konusudur. Bir tedbirin yurt ve ulusun yarar veya zararına olduğu tartışılırken herhangi bir kimse veya parti bunu, bilim, siyasa, hukuk vesaire bakımından inceleyeceğine o yönleri bırakıp halka açıkça ve el altından ‘bu yapılırsa cehennemde cayır cayır yanarsın,’ cinsinden telkinlerde bulunursa, bu gibileriyle akıl ve mantık yolundan giderek hak kazanmak doğal olarak kabil olamazdı. (...)”

“Atatürk'ün diktatörlüğü ancak ve ancak bu yönde kendini göstermiş ve tek parti usulü, fiilî bakımdan, ancak ve ancak bu yüzden kurulup yaşamıştır.”¹²¹

Atatürk'ün laiklik anlayışı kendi sözleriyle şöyledir:

“Türkiye Cumhuriyeti'nde herkes Allah'a istediği gibi ibadet eder. Hiç kimseye dinî fikirlerinden dolayı bir şey yapılamaz. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dini yoktur. Türkiye'de kimsenin fikirlerini zorla başkalarına kabul ettirme hakkı yoktur. Artık samimi inananlar din

---

¹¹⁸ Andrew Mango, “Örnek Yönetici ve Lider Atatürk”, s. 220.

¹¹⁹ Hikmet Özdemir, “The Political Dimension of Kemalist Turkey”, (the paper presented to Symposium on the Occasion of the 80th Anniversary of the Republic of Turkey, in the Diplomatic Academy, Vienna, 29 October 2003.).

¹²⁰ Atatürkçülük I, (Ankara, Genelkurmay Y., 1988), s. 181.

¹²¹ Hikmet Bayur, Atatürk Hayatı ve Eseri, s. 345.

özgürlüğünün gereklerini öğrenmişlerdir. Buna rağmen din özgürlüğüne karşı, taassubun kökü kurumuş mudur? Dinî tolerans o kimsede vardır ki, vatandaşının veya herhangi bir kimsenin vicdanî inanışına karşı kin duymaz. Ona saygı duyar. Bunu yapamasa bile kendisinininkine uymayan inanışları bilmezlikten gelebilir. Tolerans budur. Ama söylemeliyim ki, bunu anlayanlar bütün dünyada azdır. Herkesin bizim gibi düşündüğüne inanmak zordur. Bugün görünen tolerans değil, dermanı zayıflamış olan taassuptur. Herhalde toleransın arzu ettiğimiz seviyeye gelmesi fikrî terbiyenin yüksek olmasına bağlıdır.”¹²²

Orgeneral Kazım Özalp'in tanıklığı şöyledir:

“[Atatürk] Medenî Kanun çıkarılması için yapılan çalışmalar süresinde, ‘Artık Türkiye din ve şeriat oyunlarına sahne olmaktan çok yüksektedir. Bu gibi oyuncular varsa, kendilerine başka tarafta sahne arasınlar. Birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyitlerin, çelebilerin, babaların, dervişlerin arkasından sürüklenen ve falcılara, büyücülere, üfürükçülere, muskacılara talih ve hayatlarını emniyet eden insanlardan meydana gelmiş bir kütleye, medenî bir millet gözüyle bakılabilir mi? Milletimizin gerçek özelliğini yanlış anlamda gösterebilen ve yüzyıllarca göstermiş olan bu gibi kuruluşlar, yeni Türkiye Devleti’nde, Türkiye Cumhuriyeti’nde varlıklarını sürdürebilirler mi? Her sarıklıyı hoca sanmayınız, hoca olmak sarıklı değil, beyinlidir. Efendiler ve Türk Milleti, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti, şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar ülkesi olamaz. En doğru ve gerçek tarikat, medeniyet yoludur. Medeniyetin emrettiğini yapmak, insan olmak için yeterlidir,’ gibi sözlerle görüşlerini açıklamış[tır].”¹²³

Şimdi, Liderin özel bir önem verdiği bir konuya geldik:

GERÇEKÇİ VE BİLGİYE DAYALI MİLLİYETÇİLİK (=MİLLÎ SİYASET)

Prof. Cavit Orhan Tütengil'e göre, “Atatürk’ün milliyetçilik anlayışı ‘kültür milliyetçiliği’ olarak nitelendirilebilir. Başlıca özellikleri, ‘mistik’ değil ‘realist’, ‘romantik’ değil ‘rasyonalist’ oluşu ve ‘irredentisme’e yer vermeyişidir. Öte yandan, Atatürk öğretisinin temel taşı olan laiklikle bütünleşme halinde bulunduğu için de, yaygın milliyetçilik anlayışına aykırı olarak ‘din’ faktörü, Atatürk

¹²² Sadi İrmak, Atatürk Bir Çağ’ın Açılışı, (İstanbul, İnkılâp Y., 1984), s. 388.

¹²³ Kazım Özalp-Teoman Özalp, Atatürk’ten Anılar, s. 69.

milliyetçiliğinin dışında bırakılmıştır. Ayrıca 'ırk' faktörü de bu milliyetçilik anlayışının dışında kalmıştır.”¹²⁴

Literatürde milliyetçi ideolojileri şekillendirenlerin genellikle sınır bölgelerinden geldikleri ya da yetişme yıllarını yurt dışında geçirdikleri saptanmıştır. Bu “Fremdheitserlebniss” (yabancılar arasındaki yaşantı) sebebiyle ulusal kimlik meselesi, olağan bir sorun olarak ele alınmamakta, aksine bilinçli bazen de çetin çabalar sonunda varılması gereken bir tercih olarak görünmektedir. Avrupa’da bu alanda pek çok örnek gösterilebilir. Atatürk ve Makedonya asıllı Türk akranları olduğu kadar Çarlık Rusya’sından gelen Türk milliyetçileri bu örneğe uymaktadır.¹²⁵

Lider, bu ulus devleti “millî siyaset” üzerine gerçekleştirmiştir:

“Farklı milletleri, ortak ve genel bir unvan altında birleştirmek ve bu farklı ulus topluluklarını aynı hukuk ve koşullar altında bulundurarak güçlü bir devlet oluşturmak, parlak ve çekici bir siyasi görüştür. Fakat aldatıcıdır. Hatta hiçbir sınır tanımayarak, dünyada mevcut bütün Türkleri dahi bir devlet hâlinde birleştirmek, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir hedeftir. Bu, yüzyılların ve yüzyıllarca yaşamakta olan insanların çok acı, çok kanlı olaylar ile ortaya koyduğu bir gerçektir.”

“İslâmcılık.. Turancılık siyasetinin başarı kazandığına ve dünyayı uygulama alanı yapabildiğine tarihte rastlanmamaktadır. Irk ayrımı gözetmeksizin, bütün insanlığı kapsayan tek bir dünya devleti kurma hırslarının sonuçları da tarihte yazılıdır. İstilâcı olmak hevesleri konumuzun dışındadır.(...)”

“Bizim açık ve uygulanabilirlik gördüğümüz siyasî yöntem, ‘millî siyaset’tir. Dünyanın bugünkü genel koşulları ve yüzyılların kafalarda ve karakterlerde yerleştirdiği gerçekler karşısında hayalperest olmak kadar büyük yanılğı olamaz. Tarihin dediği budur; bilimin, aklın, mantığın dediği böyledir.”

“Ulusumuzun, güçlü, mutlu ve sağlam bir düzen içinde yaşayabilmesi için, devletin bütünüyle millî bir siyaset gütmesi ve siyasetin iç örgütlerimize tam uyumlu ve dayalı olması gereklidir. Millî siyaset demekle anlatmak istediğim şudur: Millî sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup

¹²⁴ Cavit Orhan Tütengil, Atatürk’ü Anlamak ve Tamamlamak, (İstanbul, Varlık Y., 1975), ss. 54–55.

¹²⁵ Karl W. Deutsch, Nationalism and Social Communication, (New York, 1953), s. 85 ve Hans Kohn, The Idea of Nationalism, (New York, 1948), s. 5-6’dan: Dankwart Rustow, “Devlet Kurucusu Atatürk”, ss. 613–614.

ulusun ve ülkenin gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak; gelişigüzel, ulaşılmayacak istekler peşinde ulusu uğraştırmamak ve zarara sokmamak; uygarlık dünyasının uygarca ve insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektir.”¹²⁶

Prof. Zeki Hafızoğulları'na göre ulus, bir yerde yerleşik bir halkın bir siyasal kimlik kazanmasıdır. “Türkiye ahalisi”, Anadolu topraklarında, kendi bağımsız iradesiyle bir kurtuluş savaşı vererek, siyasal bir kimlik kazanmıştır. Bu kimlik Türk Ulusudur.¹²⁷

Burada “ulus” sözünün başında yer verilen “Türk” sözü Osmanlı sözünün devamı olarak anlaşılmalıdır. Herkes Osmanlı, herkes Türk'tür. Yani, bu topraklarda yaşadığınız ve ihanet etmediğiniz sürece sizi Türk Ulusu'ndan kabul ediyoruz demektir.

“Ne mutlu Türküm diyene!” sözü bu açıdan son derece anlamlıdır.

Lider, Onuncu Yıl Nutku'nda bu tarihî gerçeği bir kez daha vurgulamıştır:

“Türk milleti!”

“Kurtuluş Savaşı'na başladığımızın on beşinci yılındayız. Bugün Cumhuriyetimizin onuncu yılını doldurduğu en büyük bayramdır. Kutlu olsun!”

“Bu anda Türk milletinin bir ferdi olarak bu kutluluğa kavuşmanın en derin sevinci ve heyecanı içindeyim.”

“Yurttaşlarım!”

“Az zamanda çok büyük işler yaptık: Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir.”

“Bundaki muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane beraber yürütmesine borçluyuz. Fakat yaptıklarımızı asla kâfi görmeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medenî memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah vasıta kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız. Bunun için bizce zaman ölçüsü geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket

¹²⁶ Kemal Atatürk, Nutuk, Cilt II, (Ankara, TDTE Y., 1973), ss. 436–437.

¹²⁷ Zeki Hafızoğulları, ‘Türk Ceza Hukukunun Ulusallığı Meselesi’, s. 127.

mefhumuna göre düşünölmelidir. Geçen zamana nispetle daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler yapacağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphe yoktur. Çünkü Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir. Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihî bir vasfı da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitrî zekâsını, ilme bağıllığını, güzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek millî ölkümüzdür.”¹²⁸

Atatürk, Türk milliyetçiliğinin hedefini çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak şeklinde göstermiştir:

Lider, milliyetçilik ve çağdaşlaşma hedefi arasındaki kopmaz ilişkiyi şöyle vurgulamıştır:

“Artık duramayız, behemehal ileri gideceğiz. Geriye ise hiç gidemeyiz. Çünkü ileri gitmeye mecburuz. Millet açıkça bilmelidir. Medeniyet öyle bir ateştir ki, ona bigâne olanları yakar ve mahveder. İçinde bulunduğumuz medeniyet ailesinde lâıyk olduğumuz yeri bulacak ve onu muhafaza ve ilân edeceğiz. Refah, saadet ve insanlar buradadır.”¹²⁹

Atatürk, 14 Ağustos 1920 günü Erzurum Mebusu Durak Bey ve arkadaşlarının Kazım Karabekir Paşa'nın yönetiminde Şark Cephesi Kuvvetleri'nin saldırgan Ermenilere karşılık vermeyişi iddiasıyla ilgili bir soru önergesi üzerine şunları söylemiştir:

“(…) Vakıa bize milliyetçi derler, fakat biz öyle milliyetçileriz ki, bizimle işbirliği içindeki bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün milliyetlerinin icabetini tanırız. Bizim milliyetçiliğimiz her halde hodbinane ve mağrurane bir milliyetçilik değildir(…)”¹³⁰

Atatürk, ulusuna bir öğüt olarak şöyle seslenmiştir:

“Millete şunu da ihtar ettim ki, kendimizi cihanın hâkimi zannetmek gafleti, artık devam etmemelidir. Hakikî mevkiimizi, dünyanın vaziyetini tanımamaktaki gafletle, gafillere uymakla

¹²⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III, (Ankara, AAM Y., 1989), s. 318.

¹²⁹ Müjgân Cunbur, Atatürk ve Millî Kültür, (Ankara, Başbakanlık B., 1973), s. 36.

¹³⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I, (Ankara, TİTE Y., 1961), s. 101.

milletimizi sürüklediğimiz felaketler yetişir! Bile bile aynı faciayı devam ettiremeyiz!”¹³¹

Lider, 17 Şubat 1923 günü İzmir İktisat Kongresi açılışında şunları söylemiştir:

“(…) Dış politika, iç teşkilât ve iç politikaya dayandırılmak mecburiyetindedir, yani iç teşkilatın tahammül edemeyeceği genişlikte olmamalıdır. Yoksa hayalî dış politikalar peşinde dolaşanlar, dayanak noktalarını kaybederler.(…)”¹³²

Lider, 17 Mart 1937 günü Romanya Dışişleri Bakanı Antonescu ile görüşmesinde de milliyetçilik ve bölgesel ve uluslararası barış arasındaki kopmaz bağı vurgulamıştır:

“(…) Bugün bütün dünya milletleri aşağı yukarı akraba olmuşlardır ve olmakla meşguldürler. Bu itibarla insan mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar, bütün dünya milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa, bütün dünya milletlerinin saadetine hizmet etmeye elinden geldiği kadar çalışmalıdır. Bütün akıllı adamlar takdir ederler ki, bu uğurda çalışmakla hiçbir şey kaybedilmez. Çünkü dünya milletlerinin saadetine çalışmak, diğer bir yoldan kendi huzur ve saadetini temine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn, açıklık ve iyi geçim olmazsa, bir millet kendi kendisi için ne yaparsa yapsın huzurdan mahrumdur. Onun için ben sevdiğime şunu tavsiye ederim:”

“Milletleri sevk ve idare eden adamlar, tabîi evvela ve evvelâ kendi milletinin mevcudiyet ve saadetinin âmili olmak isterler. Fakat aynı zamanda bütün milletler için aynı şeyi istemek lazımdır.”

“Bütün dünya hadiseleri bize bunu açıktan açığa ispat eder. En uzakta zannettiğimiz bir hadisenin bize bir gün temas etmeyeceğini bilemeyiz”

“Bunun için insanlığın hepsini bir vücut ve bir milleti bunun uzvu addetmek icap eder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün aza müteessir olur.”¹³³

Atatürk, uluslararası ilişkilerde başkalarının iç işlerine karışmama ilkesini gerçekçi ve bilgiye dayalı bir milliyetçilik anlayışıyla uygulamıştır.

¹³¹ Kemal Atatürk, Nutuk, Cilt II, (Ankara, TDTE Y., 1973), s. 712.

¹³² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, (Ankara, TİTE Y., 1959), s. 101.

¹³³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, ss. 281–282.

Lider, “silahsızlanma” sözünün bütün dillerde kural dışı bir fiil olduğunu çok iyi bilmektedir. Çünkü silahsızlanma fiili, birinci şahıslar tarafından kullanılmaz; şimdiki zamanda ve geçmiş zamanda da kullanılmaz. En çok gelecek zaman için ve ikinci şahısta kullanılır. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Fransa Meclis Başkanı Herriot’un Cenevre’de bir konferansta vurguladığı gibi, “silahsızlanıyorum” veya “silahsızlandım” denilmez, “silahsızlanacaksın” denilir.¹³⁴

Değerli Arkadaşlarım,

Liderin, ulusuna stratejik vasiyeti nedir?

HER ALANDA UYGAR DÜNYADA YARIŞMAK (MİLLÎ ÜLKÜ)

26–30 Ağustos 1922 günlerindeki Başkomutanlık Zaferi ardından Mustafa Kemal Paşa’yla buluşmak için İzmir’e giden Falih Rıfkı Atay ve arkadaşları beklenmedik bir durumla karşılaşmışlardır:

“İzmir’e gittiğimiz zaman ‘işini bitiren’ değil, ‘henüz işine başlayacak olan’ bir liderle buluştuk.”

“Erzurum’dan İzmir’e bir düşmanla dövüşerek gelmişti. Onun denize döküldüğünü görüyorduk. Rahattık. Kurtulmuştuk. O ise bu defa İzmir’den Erzurum’a doğru iç düşmanla, medeniyet düşmanı ile dövüşmeye hazırlanıyordu.”¹³⁵

Gazi, bir gün Meclis kürsüsünde asrileşmekten söz ederken, bir mebus biraz da itiraz anlamına gelecek şekilde, ‘Paşam asri olmak ne demektir?’ diye sorduğunda, derhal, ‘Asri olmak demek, adam olmak demektir!’ cevabını vermiştir.¹³⁶

“(…) Derler ki: Biz adam değiliz ve olamayız! Kendi kendimize adam olmamıza imkân yoktur. Biz kayıtsız şartsız mevcudiyetimizi bir ecnebiye tevdi edelim. Balkan muharebesinden sonra milletin, bilhassa ordunun başında bulunanlar da, başka tarzda fakat aynı zihniyeti takip etmişlerdir.”

“Türkiye’yi böyle hastalıklı yollarla tükeniş ve yok oluş vadisine sevk edenlerin elinden kurtarmak lazımdır. Bunun için, keşfolunmuş bir hakikat vardır, ona itaat edeceğiz. O hakikat şudur: Türkiye’nin köhne düşüncesini büsbütün yeni bir imanla donatmak. Bütün millete taze bir maneviyat vermek.”¹³⁷

¹³⁴ Gaston Bouthoul, Politika Sanatı, (çev. S. Eyüboğlu-V. Günyol), (İstanbul, Çan Y., 1976), s. 289.

¹³⁵ Falih Rıfkı Atay, Niçin Kurtulmamak? (İstanbul, Varlık Y., 1953), s. 6.

¹³⁶ Kazım Özalp-Teoman Özalp, Atatürk’ten Anılar, s. 69.

¹³⁷ Kemal Atatürk, Nutuk, (Ankara, AAM Y., 1989), ss. 424–425.

“İnkılâbın temellerini her gün derinleştirmek, desteklemek lazımdır. Birbirimizi aldatmayalım. Uygar dünya çok ilerdedir. Buna yetişmek, o uygarlık dairesine dâhil olmak mecburiyetindeyiz.”¹³⁸

Atatürk, uygarlık konusunda şunu düşünmektedir:

“Ülkeler çeşitlidir. Fakat uygarlık birdir ve bir ulusun yükselmesi için de bu biricik uygarlığa katılması gereklidir.”¹³⁹

Atatürk’e göre, çağdaş uygarlık batı uygarlığıdır. Fakat bu batıların veya Hıristiyanlığın değil, bütün insanlığın ortak ürünüdür.¹⁴⁰

“Biz batı uygarlığını bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya uygarlık seviyesi içinde benimsiyoruz.”¹⁴¹

Atatürk, 27 Eylül 1923 günü *Neue Freie Presse* muhabirine şöyle konuşmuştur:

“(…) Doğu ve Batı’dan, birbirine düşman iki ülke ve birbirine zıt iki düşünce biçimi olarak söz edilecekse, bu düşmanlığın kaynaklarını Avrupa’da aramak yerinde olur. Türk halkına daha iyi hükmetmek ve her türlü hür iradenin baskısı altına almak istedikleri için, imparatorluk döneminde padişahların, halkın Avrupa ile olan en ufak temasını gayretli bir biçimde engellemeye çalıştıkları doğrudur. Ama biz Türk milliyetçileri çevremize bulanık olmayan gözlerle bakıyor, yurt içinde dışındaki tüm olayları ve gelişmeleri dikkatle izliyoruz. Halkımızın diğer kültür toplumlarıyla olan bağını mümkün olduğunca sağlamanın kendi lehine olacağını bilincindeyiz. Biz Avrupa ile olan karşılıklı ilişkilerimizi hiçbir şekilde engellemek niyetinde değiliz, aksine bu ilişkilerin hızlı ve zamanında gelişmesini sağlamak için elimizden gelen her şeyi yapmak istiyoruz. Bizim bu tutumumuz Türk eksenfobisinin büyük bir yanığı olduğunu açık seçik ortaya koyuyor.”¹⁴²

“Gözlerimizi kapayıp herkesten ayrı ve dünyadan uzak yaşadığımızı düşünemeyiz. Ülkemizi bir sınır içine alıp dünya ile ilgisiz yaşayamayız. İleri ve uygar bir ulus olarak çağdaş uygarlık

¹³⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, s. 223.

¹³⁹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt III, s. 14.

¹⁴⁰ İsmet Giritli, “Atatürkçülük-Kemalizm Neden Demokratik ve Pragmatik Bir Düşünce Sistemidir?”, s. 46.

¹⁴¹ Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, (Ankara, İş Bankası Y., 1959), s. 176.

¹⁴² Hans-Jürgen Kornrumpf, “Mustafa Kemal Paşa ile Yapılan Söyleşi”, Mustafa Kemal Atatürk, 1881–1981, (Ankara AAM Y., 1997), s. 23.

alanı içinde yaşayacağız. Bu yaşama da ancak bilgi ile teknik ile olur. Bilgi ve teknik nerede ise orada olacağız ve ulusun her bir insanının kafasına koyacağız. (...)"¹⁴³

Lider, 29 Ekim 1923 günü Fransız Gazeteci Maurice Pernot'ya da şunları söylemiştir:

"(...) Yabancı düşmanlığı noktasına gelince; şu bilinsin ki, biz ecnebilere karşı herhangi düşmanca bir his beslemediğimiz gibi onlarla dostça ilişkide bulunmak arzusundayız. Türkler, bütün medeni milletlerin dostlarıdır. Yabancılar memleketimize gelsinler, bize zarar vermemek, hürriyetlerimize müşkülât çıkarılmasına çalışmamak şartıyla burada daima hüsnü kabul görecektir. Maksudumuz yeniden dostluk kurmak, bizi başka milletlere bağlayan bağları güçlendirmektir. Memleketler muhtelifdir, fakat medeniyet birdir ve bir milletin terakkisi için de yegâne medeniyete iştirak etmesi lâzımdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun sükûtu, Batıya karşı elde ettiği zaferlerden çok mağrur olarak, kendisini Avrupa milletlerine bağlayan ilişkileri kestiği gün başlamıştır. Bu bir hata idi, bunu tekrar etmeyeceğiz."

"(...) Biz daima doğudan batıya doğru yürüdük. Eğer bu son senelerde yolumuzu değiştirdikse, itiraf etmelisiniz ki, bu bizim hatamız değildir. Bizi siz mecbur ettiniz. Ricat arızı ve gayrı ihtiyarî oldu. (...) Vücutlarımız doğuda ise fikirlerimiz batıya doğru yönelik kalmıştır."

"Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün mesaimiz Türkiye'de asri, binaenaleyh batılı bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmeyi arzu edip de, Batıya yönelmemiş millet hangisidir? Bir istikamette yürümek azminde olan ve hareketinin ayağında bağlı zincirlerle işkâl edildiğini gören insan ne yapar? Zincirleri kırar, yürür. Fakat ortaya çıkan hadise, Türkiye'nin kayıtsız şartsız millî egemenliğine sahip olması neticesidir(...)"¹⁴⁴

Sayın Komutanım, Seçkin Konuklar ve Değerli Arkadaşlarım;

Türk Ulusu'nun Kahraman Evladı ve Türk Ordularının Ebedi Başkomutanı Kemal Atatürk'ün liderlik sırlarını bir kez daha sıralamak istiyorum:

ÇALIŞKAN, AKILCI VE CESUR OLMAK

¹⁴³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt III, s. 45.

¹⁴⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I-III, ss. 90-91.

VATANINA VE ULUSUNA KENDİNİ ADAMAK (=İDEALİST OLMAK)

GÜCÜNÜ ULUSTAN VE ONU TEMSİLCİSİNDEN ALMAK

DOĞRU ZAMANDA DOĞRU KARAR ALMAK VE UYGULAMAK
SAVAŞI VE BARIŞI PLANLAMAK VE YÖNETMEK (=KRİZ YÖNETİMİ)

DÜŞÜNCELERİNİ ULUSLA PAYLAŞMAK, ULUSU DİNLEMEK
VE POPULİZMDEN UZAK DURMAK

SAĞLAM BİR TARİH BİLGİSİYLE ZAMANIN ÖNÜNDE
KOŞMAK (=MİLLİ VİZYON)

EKONOMİDE ÖNCÜLÜK

ORDU'YU YURTTAŞLARIN EĞİTİMİ SÜRECİNE KATMAK

LAİK, CUMHURİYETÇİ VE KATILIMCI YÖNETİMİ ARAMAK

GERÇEKÇİ VE BİLGİYE DAYALI MİLLİYETÇİLİK (=MİLLÎ SİYASET)

HER ALANDA UYGAR DÜNYA İLE YARIŞMAK (=MİLLÎ ÜLKÜ)

Sizlere son olarak; Güney Amerika'da, Şili'nin başşehri Santiago'da Atatürk için dikilmiş bir anıttan söz etmek istiyorum. Bu, Santiago şehrinin güzel bir meydanında ve çok güzel bir yeşilliğin başında bir anıttır. Bu anıtta, İspanyolca bir kitabe vardır.

Size, bu kitabede yazılanların Türkçesini söyleyeceğim.

Şöyle diyor kitabede:

“Mustafa Kemal Atatürk

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu ve vatanın fedakâr, sadık hizmetkârı, eşi bulunmaz kahraman ve insanlık idealinin canlı simgesi.

Tüm hayatını Türk Halkına adadı ve ruhunun ateşi, halkına esin kaynağı teşkil etti. Hatırası, halkının ruhunu alevler içinde bırakan ebedî bir meşale olarak kalacaktır.”